

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra religionistiky

Křižácké výpravy a jejich dopad na mezináboženské vztahy

Bakalářská práce

Tadeáš Vala

2011

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Tadeáš VALA**
Osobní číslo: **H08183**
Studijní program: **B6101 Filozofie**
Studijní obor: **Religionistika**
Název tématu: **Křížácké výpravy a jejich dopad na mezináboženské vztahy**
Zadávající katedra: **Katedra religionistiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce se bude zabývat křížáckými výpravami, jejichž dějiny v ní budou zasazeny do kontextu vztahů mezi třemi "abrahamovskými" náboženstvími. Student v ní zmapuje dopad těchto výprav na vztahy mezi křesťany a muslimy a na vztahy mezi křesťany a židy. Zaměří se při tom především na první křížáckou výpravu jako přelomový bod v křesťansko-muslimských a křesťansko-židovských vztazích. Bude pracovat nejen s historickou a religionistickou literaturou, ale také s texty křesťanských, muslimských a židovských pramenů. Přiblíží jak mentalitu středověkých křížáků, tak i způsob, jakým je vnímali muslimové a židé.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Fletcher, Richard. Kříž a půlměsíc: Křesťanství a islám od Muhammada po reformaci. Praha: Mladá fronta, 2004. Gabrieli, Francisco. Arab Historians of the Crusade. London: Routledge and Kegan Paul, 1969. Hillenbrand, Carole. The Crusades: Islamic Perspective. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1997. Hrochová, Věra. Křížové výpravy ve světle soudobých kronik. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982. Hrochová, Věra; Hroch, Miroslav. Křížáci ve Svaté zemi. Praha: Mladá fronta, 1996. Kuschel, Karl-Josef. Spor o Abrahama: Co židy, křesťany a muslimy rozděluje a co je spojuje. Praha: Vyšehrad, 1997. Lapidé, Pinchas. Kdo byl vinen Ježíšovou smrtí? Brno: CDK, 1995. Neubauer, Adolf; Stern, Moritz (eds.). The Jews and the Crusaders: The Hebrew Chronicles of the First and Second Crusade. Wisconsin: University of Wisconsin Press, 1977. Runciman, Steven. A History of the Crusades. Cambridge: Cambridge University Press, 1951. Setton, Kenneth M. (ed.). A History of the Crusades. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1955-1957. Usáma ibn Munkiz. Kniha zkušeností arabského bojovníka s křížáky (Hattín a opětovné dobytí Jeruzaléma 1187). Praha: Academia, 2009. Václavík, David. "Judajismus a křesťanství". Dingir 4.1 (2001): 2-3. Wheatcroft, Andrew. Nevěřící: Střety křesťanstva s islámem v letech 638-2002. Praha: BB/art, 2006.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Vít Machálek, Ph.D.
Katedra religionistiky

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2010**

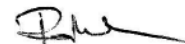
Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2011**



prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.



Mgr. Martin Fárek, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2010

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 30. června 2011

.....
Tadeáš Vala

Touto cestou bych rád poděkoval Mgr. Vítu Machálkovi, Ph.D. za jeho připomínky, rady a odborné vedení, jež mi poskytl v průběhu mé práce.

Dále můj velký dík patří Tomáši Novotnému za pravopisnou korekturu této práce.

A nakonec bych chtěl poděkovat své rodině, přítelkyni a kamarádům za jejich dlouhodobou podporu.

Souhrn

V této bakalářské práci nesoucí název Křížácké výpravy a jejich dopad na mezináboženské vztahy se zabývám vlivem křížových tažení do Palestiny na vývoj vztahů mezi třemi monoteistickými náboženstvími – judaismem, křesťanstvím a islámem. Práce nejprve poukazuje na vzájemné pohledy, představy a vztahy vyznavačů jednotlivých tradic v období před křížovými výpravami. Dále analyzuje jejich vzájemná působení a z nich plynoucí změny názorů v průběhu křížových výprav. A na závěr se práce zabývá dopadem této konfrontace na mezináboženské vztahy. Cíleně je kladen důraz na náboženské aspekty v těchto střetech 12. a 13. století.

Klíčová slova

mezináboženské vztahy, křížové výpravy, judaismus, křesťanství, islám, nevěřící, jinověrci

Summary

This thesis called Crusades and Their Impact on Interreligious Relations deals with the influence of crusades to Palestine on the development of relations among three monotheistic religions – Judaism, Christianity and Islam. First, the thesis adverts to mutual views, conceptions and relations of the confessors of particular traditions in the period before crusades. Next, it analyses their interaction resulting in changes of opinions in the course of crusades. In conclusion, the thesis focuses on the impact of this confrontation on interreligious relations. Purposefully, the emphasis is placed on religious aspects in the above mentioned conflicts of the 12th and 13th centuries.

Key words

interreligious relations, crusades, Judaism, Christianity, Islam, unbelievers, dissenters

Obsah

Úvod.....	9
1. Judaismus, křesťanství a islám.....	11
1.1. Judaismus a jeho vztah k zemi Izrael.....	11
1.2. Křesťanství a jeho vztah ke Svaté zemi	12
1.3. Islám a jeho postoj k „lidu Knihy“	13
1.4. „Svaté války“	15
2. Události předcházející křížové výpravy.....	19
2.1. Křesťanské představy o islámu v období před křížovými výpravami.....	19
2.2. Teologické důvody křesťanského antijudaismu.....	22
2.3. Palestina za vlády islámu.....	24
2.4. Příchod seldžuckých Turků.....	27
3. Vyhlášení a průběh první křížové výpravy	30
3.1. Urbanův projev	30
3.2. Lidové výpravy a pogromy na Židy.....	31
3.3. Rytířská výprava.....	34
3.4. Příchod křižáckých vojsk do Palestiny.....	37
3.5. Dobytí Jeruzaléma.	39
4. Křižácká přítomnost v Zamoří.....	42
4.1. Porobené obyvatelstvo v křižáckých státech.....	43
4.2. Aklimatizace západního křesťanstva.....	46
4.3. Názory na křižáky.....	48
5. Následky křížových výprav.....	55
5.1. Dopad křížových tažení na východní křesťanství.....	55
5.2. Zhoršení postavení židů za křížových výprav.....	57
5.3. Vliv křížových výprav na islám.....	59
Závěr.....	64
Bibliografie.....	68

Úvod

Ve své práci se zabývám křížovými výpravami nasměrovanými do Palestiny, Sýrie či Egypta, za účelem získání, nebo znovunabytí, města Jeruzaléma a obdobím křížácké přítomnosti na Blízkém východě (1096-1099). Cílem mé práce je zmapovat posun mezináboženských vztahů mezi křesťanstvím a islámem a křesťanstvím a judaismem za dob křížových výprav a dále jak byly tyto vztahy poznamenány samotnými křížovými výpravami.

V první kapitole se snažím rozvést základní postoje jednotlivých tradic ke Svaté zemi a jejich východiska k vedení náboženských nebo „svatých válek“ za účelem obrany víry a věřících. Druhá kapitola zachycuje vzájemné působení vyznavačů judaismu, křesťanství a islámu před křížovými výpravami. Dále se zde zaměřuji na důvody, které alespoň podle tehdejších církevních autorit vedly k vyhlášení první křížové výpravy. Součástí této kapitoly jsou ještě představy, jaké měli křesťané o muslimech a Židech před křížovými výpravami.

První křížovou výpravu považuji za přelomový bod pro vývoj vzájemného působení těchto tří abrahámovských tradic v následujících staletích. Proto je celá třetí kapitola zaměřena na průběh první kruciáty jako nového fenoménu vzniklého v západokřesťanské Evropě, který ovšem ovlivnil křesťany, muslimy a Židy v Evropě, Asii i Africe. Popisuji zde cíle, které si církve od této poutě slibovala a způsob jednání křížáků, kteří se po svém snažili těchto cílů dosáhnout.

Ve čtvrté kapitole jsem se pokusil krátce zmapovat vývoj křížáckého počínání na Blízkém východě a v Malé Asii a dále představy, které si díky tomu na západní rytíře utvářeli místní muslimové, židé i křesťané. V závěrečné kapitole pak hodnotím, jaké měly křížové výpravy bezprostřední a někdy i dlouhodobé následky na východní křesťanství, židovské komunity a hlavně na vyznavače islámu.

V bakalářské práci jsem vycházel hlavně z monografií, ve kterých jsou spojovány pohledy současných historiků s názory autorů tehdejší doby, jako jsou díla od Věry Hrochové *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*, *Křižáci ve Svaté zemi* a *Křižáci v Orientu* od George Tata. Velice užitečné pro mne při mé práci byly také české překlady textů kronikářů, kteří svými pohledy zaznamenávali dění křížových výprav, jako Fulcher z Chartres nebo Usáma Ibn Munkiz.

V přepisu arabských jmen a názvů jsem se snažil o transkripci podle orientalisty Luboše Kropáčka, naproti tomu pro hebrejské výrazy jsem usiloval o jejich přepis do spisovné češtiny. Pro vyznavače judaismu ve své práci užívám označení Židé s velkým počátečním písmenem, neboť sami sebe považovali za součást vyvoleného lidu, více než jen za příslušníky jednoho náboženství, i když se například jednalo o judaizované Araby.

1. Judaismus, křesťanství a islám

1.1. Judaismus a jeho vztah k zemi Izrael

Židé samy sebe považují za „lid Boží“, tedy výjimečný lid, který si Hospodin pro sebe vybral, což bylo stvrzeno smlouvou: „Nyní tedy, budete-li mě skutečně poslouchat a dodržovat mou smlouvu, budete mi zvláštním vlastnictvím jako žádný jiný lid, třebaže má je celá země.“ (Ex 19,5) Izrael je tedy lidem božím a Hospodin je Bůh Izraele. Tento vztah je potvrzen i zemí Izrael, kterou Bůh předává Abramovi jako domovinu pro něj a jeho potomstvo.

Jeruzalém představuje pro judaismus posvátný prostor. Židé mají podle bible právo na obývání Svaté země zaručené Boží autoritou. Tento motiv se běžně opakuje v knihách Mojžíšových: „Zemi, kterou jsem dal Abrahamovi a Izákovi, tu dám tobě; tvému potomstvu dám tuto zemi.“ (Gn 35,9) Židovskou sounáležitost se zemí Izrael nenarušil ani babylonský exil (6. st. př. n. l.) ani řecká a římská nadvláda nad Svatou zemí. Vztah Židů k zemi Izrael nepřetrhlo ani jejich vyhnání z Palestiny po Bar Kochbově povstání proti Římanům (132–135 n. l.).

S nástupem křesťanství jako státního náboženství římské říše a byzantskou vládou nad Palestinou, byla přítomnost Židů ve Svatém městě nežádoucí a zakázána (r. 315). Tento zákaz na dlouho dobu přerušila arabská expanze a muslimské získání Jeruzaléma roku 638, kdy muslimové povolili Židům návrat do města. Obnovení poutí po dobytí Izraele muslimy popisuje ve svém díle *Megilat ha-megale* (הלגמה תלגמ) Avraham bar Chija¹ (1065–1145): „Muslimští vládcí se k Židům chovali dobře: dovolili jim vstoupit na Chrámovou horu a postavit na ni modlitebnu a studovnu. Všechny komunity žijící v blízkosti Chrámu k němu putovaly o svátcích a slavnostech a stále se v něm modlily...“² Zbožní Židé přicházeli do města v měsíci tišri slavit svátek stánků - Sukot³. Velké množství Židů, kteří byli nuceni za křesťanské nadvlády přehnout, se nyní do města vracelo. A ti, kteří za dobu vlády ortodoxní církve nedobrovolně přijali

¹ Avraham bar Chija (אברהם בר חייא) byl evropský židovský matematik, filosof a astronom.

² D. Boušek, *Židovská pouť a poutní místa na Blízkém východě v hebrejské cestopisné literatuře 12.-16. století*, s. 90.

³ Sukot je svátek, který se slaví jako vzpomínka na čtyřicet let, během kterých Židé po odchodu z Egypta putovali pouští a žili v provizorních stáncích. Viz H. Pavlincová, B. Horyna, *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 193.

křesťanství, se vraceli ke své původní víře.⁴

V období před křížovými výpravami pobývaly židovské menšiny jak v křesťanských tak muslimských oblastech, a v obou sférách vlivu se perfektně seznámili s kulturou většiny. „Židé si po celém světě vypracovali bohatý sociální a intelektuální systém života tvůrčí menšiny uvnitř monoteistických většinových společností.“⁵ Po arabské expanzi ve staletích před křížovými výpravami žila převážná většina Židů v muslimských zemích. Země půlměsíce byly mnohem více zvyklé na rozličné náboženské skupiny ve svém středu a židovství tak představovalo jen jednu z mnoha tradic. Naproti tomu Židé přicházející do západních křesťanských zemí v nich často představovali ojedinělou minoritu.

I přes život v diaspoře si však komunity Židů udrželi vlastní kulturu a zvyky a stávaly se tak většinové společnosti podezřelými. Tato podezřívavost ze strany majority byla o dost zřetelnější v západním křesťanském světě. Ten byl mnohem více homogenní než svět islámský a protože nebyl zvyklý na skupiny jinověrců, často k židovské menšině zastával negativní postoje. Židovské komunity byly podrobeny v křesťanském i muslimském světě rozličným diskriminačním opatřením, jako ve způsobu oblečení apod., ovšem jen v křesťanském světě byli Židé segregováni do ghett.⁶

1.2. Křesťanství a jeho vztah ke Svaté zemi

Křesťanství se v podstatě hned od svého vzniku vymezovalo vůči judaismu, ze kterého vzniklo. Už v rané církvi vznikly dva rozdílné pohledy na judaismus. Ten první byl zastoupen obdivem k Židům jako předchůdcům křesťanství a vyvolenému božímu lidu. Ten druhý, který dlouho v církvi převládal, předpokládal, že izraelský národ svou vyvolenost ztratil a zprotivil se Bohu.⁷ V tradičním křesťanském pojetí je vírou v Ježíše z Nazaretu jako Spasitele a akceptováním Nového zákona židovství nahrazeno a překonáno. Boží milost už není určena jen jednomu národu. Církev se stává Novým Izraelem a judaismus je odsouzen k zániku.⁸

Zprvu církevní otcové předpokládali, že Židé jako celek uznají Ježíšovo božství, k tomu ovšem nikdy nedošlo. Jedním z řešení, které křesťané zvolili, aby Židy

⁴ Viz M. Krupp, *Osmnáct století Izraele*, s. 64.

⁵ R. Chazan, *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 35.

⁶ Viz P. Tomáš, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 174.

⁷ Viz H. P. Fryová, *Čítanka židovsko-křesťanského dialogu*, s. 25

⁸ Viz A. Drexlerová, *Jákob a Ezau na cestě k smíření?*, s. 27.

„napravili“ bylo násilné křtění. Nucené křty sice církevní autority odmítaly, protože toužili po dobrovolné židovské konverzi, v historii k nim však docházelo často. Církev, aby zabránila násilí páchaném na Židech, rozšiřovala teze o židovském údelu i po vzniku křesťanství: „Křesťanská společnost musí Židy ve svém středu chránit, neboť až se naplní čas, oni se s pokáním vrátí a získají si znovu Boží lásku a milost.“⁹

Křesťanský vztah k Izraeli a Palestině je oproti tomu židovskému dosti rozdílný. Pro křesťanství není nutností uctívat Boha v zemi, již Hospodin vybral pro izraelský národ, její význam není v prvních stoletích po smrti Mesiáše tak značná. Na důležitosti začíná Palestina znovu nabývat až se vznikem kajících poutí k Božímu hrobu ve 4. století. Jistě bylo mnoho poutních míst, kam putovali zbožní křesťané, ale jen Palestina byla spojena s důležitými okamžiky v životě Ježíše z Nazaretu.

„Na památku událostí, spjatých s jeho životem, smrtí a zmrtvýchvstáním, tu stavěli svatyně, k nimž pak ze všech konců známého světa podnikali namáhavé pouti. Odtud pak odcházeli povzbuzeni, ba doslova se cítili jakoby omyti vodou milosti, která uzdravovala jejich duše.“¹⁰

Zbožní křesťané absolvující tento podnik, kvůli možnosti pomodlit se u svatých míst za odpuštění hříchů, museli čelit mnohým život ohrožujícím hrozbám. Není nijak překvapivé, že velké množství lidí tuto zkoušku nepřežilo. Právě kvůli obtížnosti byla v některých případech tato pout' ukládána hříšníkům jako trest za zločiny. „...a takoví poutníci nosívali kolem pasu tlusté řetězy na znamení důvodu své cesty. Obecně se věřilo, že když se hříšník pomodlí v Jeruzalémě, sám Bůh železné články řetězu rozdrťí, aby tak dal najevo své odpuštění.“¹¹ Odměnou jim bylo prominutí i těch nejtěžších hříchů a tudíž možnost, že pro ně nebude posmrtný život znamenat věčné zatracení a muka strávená v pekle. „Středověký člověk byl posedlý pocitem viny, což sotva překvapí, uvědomíme-li si kontrast mezi jeho činy a křesťanskými ideály. Za cenu odpuštění hříchu byli lidé odhodláni až s neuvěřitelným sebezapřením snášet snad každé trápení.“¹²

1.3. Islám a jeho postoj k „lidu Knihy“

Po smrti proroka Muhammada se islám rychle šířil z velké části křesťanskými oblastmi, díky čemuž se pod islámskou nadvládou ocitlo mnoho rozličných věr a jejich různých

⁹ R. Chazan, *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 49.

¹⁰ O. A. Kukla, *Listy pro Viktorii*, s. 286.

¹¹ A. Wheatcroft, *Nevěřící*, s. 187.

¹² A. Bridge, *Křížové výpravy*, s. 10.

odnoží. Korán na rozdíl od Bible muslimům zprostředkovává, jakým způsobem mají s jinověrci nakládat – i když si na několika místech protirečí. Díky tomu si muslimské země vytvořili systém vlády zaručující i některým nemuslimům různá práva. Islámská tradice rozděluje nemuslimy do dvou druhů: polyteisty, kteří v zásadě žádná práva nemají, pokud tedy nepřejdou na islám a na „lid Knihy“, což jsou z větší části křesťané a Židé.

„Lidu Knihy“ nebo také „vlastníkům Písma“ bylo dopřáno zjevení stejně jako muslimům. Nicméně podobně jako křesťanský názor na judaismus, i islám předpokládá, že jeho víra je ta správná a víry předcházejících tradic jsou nedokonalé:

„Muslimové uznávají božský původ Tóry (arabsky tawrát) i Evangelia (indžíl), avšak obviňují židy a křesťany, že své „zjevené Knihy“ pokazili: židé zvláště tím, že si Boží univerzální zvěst sobecky přivlastnili jen pro své úzké etnické společenství, a křesťané tím, že začali Ježíše uctívat jako Božího Syna.“¹³

„Vlastníci Písma“ nebyli v islámském světě cizinci; žili v těchto krajích podstatně déle než muslimové. Ze strany muslimů nebyli záměrně segregováni do ghett a „nebyli chápáni jako nečistí, bylo možné je pozvat ke stolu“¹⁴. Křesťané a Židé jsou v Koránu pojímáni různě. V některých verších jsou považováni za věrné Bohu (Kor. 5:69) jinde zase za nevěřící (Kor. 5:73) a nepřátele islámu. Obecně měli být muslimové před „vlastníky Písma“ na pozoru: „Vy, kteří věříte! Neberte si židy a křesťany jako přátele, neboť oni jsou si přáteli jedni druhým. Kdokoliv z vás se s nimi přátelí, ten stane se jedním z nich a Bůh věru nepovede lid nespravedlivý.“ (Kor. 5:51)

Věřící těchto dvou náboženství byli tedy trpěni, ale vztahovaly se na ně jiná pravidla a zákony. Užívali statutu chráněnců, ahl adh-dhimma, pokud se podřídili muslimské vládě a platili daň z hlavy (džizju) a na venkově také daň z půdy (charadž).¹⁵ Tito chráněnci měli v islámských státech svá práva, jako ochranu života a majetku a do jisté míry svobodu vyznání. I když své projevy náboženství nemohli praktikovat veřejně.

Na rozdíl od křesťanů, muslimové neupírali jinověrcům pobyt v Jeruzalémě, i když je toto město posvátné i pro islám. Jeruzalém, arabsky zván al-Quds „svatý“, byl před Mekkou prvním směrem muslimské modlitby a tradice islámu si na něj činí nárok z několika důvodů.

¹³ L. Kropáček, „Islám očima křesťanské teologie“, *Souvislosti*, 1997, roč. 25., č.3-4., s. 118.

¹⁴ H. Küng, J. van Ess, *Křesťanství a islám*, s. 148.

¹⁵ Viz L. Kropáček, *Duchovní cesty islámu*, s. 237.

V Koránu, na rozdíl od Bible, kde je zmíněn mnohokrát, se výslovně o Jeruzalému nemluví a jeho význam pro islám pochází až z pozdější tradice; i přesto je považován za třetí nejsvětější město po Mekce a Medině, spojené s Mohamedovou „noční cestou“ (kor. 17: 1) a za muslimské vlády zde byly postaveny mešity Al-Aqsá a Skalní dóm na Chrámové hoře.

Všechny tři monoteistické tradice vznášejí nárok na tuto Svatou zemi. „Posvátnost místa však nikdy nezabránila, aby se tu vedly velice tvrdé boje... Pokušení přisvojit si toto město z náboženských důvodů, bez velkých ohledů k jinověrcům, měli v minulosti všichni, muslimové, křesťané i židé.“¹⁶

1.4. „Svaté války“

Pro všechny tři tradice válka představuje zlo, ovšem v určitých situacích, jako například obrana víry a věřících, může být válka chápána jako nevyhnutelná. Podle biblisty Martina Prudkého (nar. 1960) jakmile dochází k obraně či expanzi víry, a to i ve formě misie, jedná se o „náboženskou válku“. Naproti tomu „svatá válka“ není vedena z pohnutek lidí, ale z vůle Boží. Sám Bůh do bojů vstupuje. Zabíjení nepřátel je tedy ospravedlněno faktem, že jsou to zároveň protivníci Boha.¹⁷ „Skutečnost, že ideologie ‚náboženských válek‘ přímo i nepřímo přebírá řadu dílčích motivů z tradic ‚svatých bojů‘, nic nemění na tom, že se věcně jedná o dva velmi odlišné fenomény.“¹⁸

„Svaté války“ v dějinách judaismu byly tedy ty, které nařídil vykonat sám Hospodin: „Až tě Hospodin, tvůj Bůh, uvede do země, kterou přicházíš obsadit, zažene před tebou početné pronárody,... Hospodin, tvůj Bůh, ti je předá, abys je pobil.“ (Dt 7, 1–2) Takový konflikt se celý zakládá na zásahu Boha ve prospěch vyvoleného národa. „Svaté boje“ islámu a křesťanství, jako křížové výpravy a džihád mečem, tedy spadají do kategorie náboženských válek. V nich nebojuje Bůh za křesťany či muslimy, ale stimulem pro jejich roznícení je náboženský zápal pro vlastní víru a názor nadřazenosti vlastního náboženství ostatním. I přesto své náboženské války křesťané i muslimové považovali za svaté, neboť je chápali jako zaštitěné boží přízní.

Podle církevních autorit navazovaly křesťanské „svaté války“ na boje

¹⁶ Z. Müller, *Jeruzalém mezi minulostí a budoucností*, s. 42.

¹⁷ M. Prudký, „Svaté války“ ve starověkém Orientu a ve zvěstování Bible“, *Protestant*, roč. XV, č. 8, s. 8.

¹⁸ M. Prudký, „Svaté války“ ve starověkém Orientu a ve zvěstování Bible“, *Protestant*, roč. XV, č. 9, s. 16.

zaznamenané ve Starém zákoně, tedy ty, které vedl Hospodin za svůj lid. Křesťanští učenci, pokud chtěli v Bibli pro válku najít ospravedlnění, museli po svém vykládat verše Starého i Nového zákona a postavit je tak, aby fungovaly co nejlépe pro danou dobu: „Hospodine, veď spor s těmi, kdo vedou spor se mnou, bojuj proti těm, kdo proti mně boj vedou.“ (Ž 31, 1) Verše podobného typu vlastně vůbec věřícího nevyzývají, aby se chápal po zbrani, to až teprve v interpretaci, že nepřátelé Krista jsou současně nepřáteli církve a obráceně.

Aby se křesťanství mohlo otevřeně angažovat v boji, muselo se nejprve vypořádat s pátým¹⁹ přikázáním: „Nezabiješ!“ Tomu do značné míry napomohlo učení o spravedlivých válkách sv. Augustina²⁰, které předpokládá, že válka může mít pozitivní cíl – vyšší dobro, napravení křivd apod. V takovýchto případech musí být ovšem oprávněný důvod pro vyhlášení války a konflikt nesmí napáchat větší nespravedlnost, než má za úkol potřít.²¹ Sám sv. Augustin pravil: „...naprosto nepřestoupili přikázání ‚Nezabiješ‘ ti muži, kteří na Boží popud vedli války nebo potrestali zločince smrtí, ...“²²

„Svatá válka“ křesťanství je spravedlivým bojem vedeným církví nebo státem na obranu, upevnění nebo rozšíření vlivu církve. Je ospravedlněna nárokem vlády Krista nad světem.²³ Každý kdo v takové válce bojuje a zabíjí „pohany a bludaře“, nehřeší, napomáhá totiž šíření Kristova odkazu. „Aby se mohla křížová tažení uskutečnit v souladu s křesťanským přesvědčením, bylo nutné pojmout útočné tažení do Orientu jako obranu křesťanství.“²⁴

„Kristovi rytíři“ nemají mít obavy ani pochybnosti z činů, které konají na pokyn papeže a církve, jinak by zpochybnili důvěru v samotného Boha.²⁵ Za jejich neoblomnou víru jim má být po smrti odměnou spása. Bůh, který sám válku vede, si tyto „obránce pravé víry“ povolá k sobě za předpokladu, že padnou v boji za „správnou“ věc. Tento motiv byl běžně používanou argumentací mnoha papežů: „...království nebeské bude odměnou těm, kdo budou v této válce zabití. Protože

¹⁹ Římský katolicismus a luterský katechismus považuje toto přikázání za páté, judaismus, pravoslavní a reformované církve za šesté v pořadí.

²⁰ Augustinus Aurelius (354–430) byl latinský církevní otec, filosof a teolog ovlivněný manicheismem a posléze novoplatonismem.

²¹ B. Hnízdo, *Válka, mír a křesťanství*, s. 31-33.

²² B. Hnízdo, *Válka, mír a křesťanství*, s. 18.

²³ B. Hnízdo, *Válka, mír a křesťanství*, s. 34.

²⁴ M. Sterneck, *Dějiny templářského řádu*, s. 18.

²⁵ M. Prudký, „Svaté války“ ve starověkém Orientu a ve zvěstování Bible. In: *Protestant*, roč. XV, č. 8, s. 10.

Všemohoucí ví, že ztratili své životy bojující za pravdu víry, za zachování jejich země za obranu křesťanů. A proto je Bůh odmění tak, jak jsme zmínili.²⁶

Islám kategoricky rozděluje svět na dvě základní roviny dár al-islám (příbytek islámu) a dár al-harb (příbytek války).²⁷ Území islámu je oblast, ve které panuje islámský právní řád šari'a a nachází se pod kontrolou obce věřících. Naproti tomu území války spadá pod moc jinověrců nebo nevěřících a v budoucnu má být pro islám získáno. Muslimští vládcí mají za povinnost snažit se rozšířit moc islámu na příbytek války vesměs všemi možnými prostředky formou džihádu²⁸. Nejprve mají být jinověrci vyzváni k přijetí „pravé“ víry (džihád jazykem). Za předpokladu, že se zdráhají podvolit, je možné přejít k šíření víry zbraní (džihád mečem).

Na rozdíl od snah vyčíst z Bible argumenty pro vedení války, pro džihád mečem Korán obsahuje verše, které pro daný záměr není třeba nijak upravovat: „A bojujte na stezce Boží proti těm, kdož bojují proti vám,... Zabíjejte je všude, kde je dostihnete,...“ (Kor. 2:190–191) Takováto forma džihádu ovšem slouží převážně k obraně víry před nevěřícími. Na druhou stranu podobně jako v křesťanských „svatých válkách“ je v Koránu slibováno bojovníkům, kteří padli za víru, přímá cesta do ráje²⁹: „A nepokládej ty, kdož na stezce Boží byli zabiti, za mrtvé! Naopak, oni jsou živí a u Pána svého odměnu svou užívají.“ (Kor. 3:163/169) „...A těm, kdož bojují na stezce Boží a budou zabiti či zvítězí, těm dáme odměnu nesmírnou.“ (Kor. 4:76/74)

V příbytku islámu mohou žít i jinověrci, pokud budou dodržovat právní nařízení na ně se vztahující. Priorita džihádu tedy spočívala v rozšíření panství dár al-islám na úkor dár al-harb a nikoli v nutnosti přinutit všechny nemuslimy konvertovat k Prorokově víře.

Je třeba dodat, že náboženské války islámu ani křesťanství, nejsou jednoznačné; teologové a vykladači práva je interpretovali různě. V obou případech se mluví o umírněnosti a snaze zabránit válce s jinověrci, nebo „nevěřícími“, „...pokud existuje

²⁶ V tomto případě se jedná o výrok papeže Lva IV. (847-855), který podněcuje křesťany k boji proti muslimům, kteří roku 846 vyplenili baziliku sv. Petra ve Vatikánu. O. J. Thatcher, E. Holmes McNeal, *A Source Book for Medieval History*, s. 511-512. (překlad vlastní)

²⁷ Šafi'ovská právní škola zmiňuje ještě třetí kategorii – území příměří (*dár as-sulh*) nebo území dohody (*dar al-ahd*). M. Mendel, *Džihád*, s. 49.

²⁸ Džihád (úsilí o upevnění islámu) je základní povinností a podmínkou, aby člověk kráčel po přímé stezce, zůstával muslimem a konal to co je bohublé a spravedlivé. Málokteré slovo se dočkalo tolika zneužití a zmatených výkladů jako *džihád*. Ne všechny konflikty, vybojované muslimskými vojsky, byly svaté války, a také se toho výrazu neužívalo jen ve smyslu skutečné války, protože stejně jako o vojenský boj mohlo jít o vnitřní a morální „zápas“ jednotlivých muslimů. A. Wheatcroft, *Nevěřící*, s. 124.

²⁹ L. Kropáček, *Duchovní cesty islámu*, s. 83.

jiný způsob, jak jim zabránit v útisku a pronásledování věřících.“³⁰ Válka má představovat v šíření i obraně víry krajní až řešení: „A bojujte proti nim,... Jestliže však přestanou, pak skončete nepřátelství,“ (Kor. 2:193)

³⁰ G. Tate, *Křižáci v Orientu*, s. 146.

2. Události předcházející křížové výpravy

Od 7. století se islám rychle šířil z velké části křesťanskými oblastmi. Po sjednocení arabských kmenů se armády islámu zaměřily na byzantská území. Už za vlády druhého chalífy³¹ (Umar Ibn al-Chattáb) dobývají muslimové roku 638 Svaté město Jeruzalém. Tento fakt byl pro křesťanský svět o to horší neboť se „...Kristův hrob ocitl v rukou těch, kdo si dovolili vložit zvěstování do úst jakémusi ‚schizofrenickému prorokovi z pouště‘ a Ježíše postavili do jedné roviny se starozákonními proroky, přičemž Muhammada označili za jejich ‚pečet‘“³². Po získání Syro-Palestiny se muslimská vojska zaměřují na Egypt, a dále následovalo tažení severní Afrikou, která se nakonec počátkem 8. století dostává pod nadvládu islámu. „Nyní v severní Africe vzala za své každá stopa římské moci“³³. Pomyslný střed západního světa, který do této doby představovalo Středozemní moře, se proto geograficky přesouvá. O tomto muslimy nabytém území se však nedá mluvit, jako o jednotném islámském státu. Již po Prorokově smrti se začala muslimská společnost štěpit kvůli neshodám v nástupnictví na sunnu³⁴, ší‘u³⁵ a postupně přibývaly další sekty.

2.1. Křesťanské představy o islámu v období před křížovými výpravami

Od vzniku islámu kolovalo o jeho příslušnících a nauce ze strany křesťanstva plno předsudků a polopravd. „Jedním z hlavních důvodů byla dlouhotrvající křesťanská neznalost Koránu a muslimských reálií.“³⁶ V očích latinského Západu i byzantského Východu byl islám od počátku vnímán jako hrozba. Ortodoxní křesťané začali sepisovat protiislámská polemická díla, která posléze přebírala i latinská církev. Nejstarší názor považoval islám za další křesťanskou herezi, tato teorie vznikla právě ze strany

³¹ Chalífa: Titul nástupců proroka Muhammada, světských a duchovních vůdců chalífátu - islámského státního zřízení. Viz H. Pavlincová, B. Horyna, *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 555.

³² M. Mendel, Z. Müller, *Svět Arabů*, s. 56.

³³ R. Fletcher, *Kříž a půlměsíc*, s. 19.

³⁴ Sunna: Označení jednoho ze dvou hlavních proudů islámu. Po základním rozkolu obce věřících v otázce nástupnictví se za sunnity považovali všichni, kteří nesdíleli názor, že vedení obce by mělo zůstat v rukou přímých potomků Muhammada v rodové linii jeho zetě Alího a jeho ženy Fátimy, na něž podle ší‘y přechází Prorokovo božské posvěcení. Sunnité hájili zachování nástupnictví v rodu Kurajš a roku 661 přijali uzurpaci politické moci rodem Umajjovců. Viz H. Pavlincová, B. Horyna, *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 628-629.

³⁵ Ší‘a: arabsky ší‘at Alí – strana Alího je druhý nejvýznamnější směr v islámu. Příčinou rozporu byl spor o charakter nástupnictví ve funkci hlavy obce věřících, k němuž se Muhammad za svého života nevyjádřil. Ší‘ité hlásali dědičné následnictví v linii potomků bratrance a zetě Alího Ibn Abí Tálíba. Viz H. Pavlincová, B. Horyna, *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 634.

³⁶ L. Kropáček, *Islám a Západ*, s. 35.

Byzantinců, kteří se po staletí vypořádávali s monofyzity³⁷, nestoriány³⁸ a jinými „kacíři“. Díky upírání božské podstaty Ježíšovi a neuznání boží trojice, byl islám nejvíce podoben ariánství.³⁹

Byzantinci si svůj názor na muslimy vytvářeli díky několikasetletému vzájemnému kontaktu. Například byzantský mnich a teolog sv. Jan Damašský, který působil v 8. století v Sýrii, předpokládal, že exkomunikovaný mnich Bahíra⁴⁰ svedl Muhammada k herezi. Jan znal dobře arabštinu i Korán, neboť se pohyboval na umajjovském dvoře. Od něj pochází polemická výtka muslimům, že Muhammad není nikde v Bibli předpovězen.⁴¹ Tyto a mnohé další názory velkou měrou ovlivnily pohled ortodoxní a posléze i katolické církve.

Naproti tomu informace Západu byly mizivé. Přinášeli je obchodníci italských měst, poutníci do Svaté země a Židé ze Španělska.⁴² Před křížovými výpravami se katolíci mohli s muslimy setkat jen v muslimské části Španělska a na Sicílii, obyvatelé západní a střední Evropy měli o islámu znalosti téměř nulové. Vzácně někteří vzdělaní duchovní věděli, že muslimové věří v jednoho Boha a uznávají Ježíše i jeho předchůdce ze Starého zákona. Ale pravda, že je islám je víra monoteistická se v podstatě k prostému lidu nedoneslo. Vzniklo zde výborné podhoubí pro vytváření mýtů a fantastických představ o muslimech, Koránu a proroku Muhammadovi. „O Mohamedovi se obecně věřilo, že byl kouzelníkem, který zničil křesťanskou církev na Blízkém východě a v severní Africe magií a mazaností.“⁴³ Převládaly o něm dvě teze, buď je to člověk heretik odpadlík od pravé víry, nebo je to následovník Antikrista (možná i Antikrist sám), jež přišel zničit křesťanský svět.

³⁷ Monofyzitismus: Christologické učení spočívající v tezi, že osoba vtěleného Krista má jedinou, a to ožskou přirozenost. Monofyzitismus byl odmítnut chalcedonským koncilem (451), který prohlásil za ortodoxní tezi, že osoba vtěleného Krista má dvojí přirozenost – božskou a lidskou. Odsouzení monofyzitismu vedlo k odštěpení velkých národních společenství a ke vzniku separátních monofyzitských církví v severní Africe (koptská a etiopská církev), Sýrii (jakobité) a Arméni (arménská církev). Viz H. Pavlincová, B. Horyna, *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 381.

³⁸ Nestorianismus: Rané křesťanské hnutí nazvané podle svého původce, konstantinopolského biskupa Nestoria (z. krátce po r. 451). Nestorios zastával christologické učení spočívající v tezi, že osoba vtěleného Ježíše Krista má dvě přirozenosti – božskou a lidskou. Vystoupil proti nazývání Marie titulem Theotokos (Bohorodička) a prosazoval termín Christotokos (Kristorodička). Zdůrazňoval tak lidskou stránku Ježíše. Viz H. Pavlincová, B. Horyna, *Judaismus, křesťanství, islám*, str. 389.

³⁹ Viz L. Kropáček, *Islám a Západ*, s. 148.

⁴⁰ Křesťanský mnich Bahíra, podle legendy prý v mladém Muhammadovi při jeho cestě do Sýrie rozpoznal budoucího proroka. Viz L. Kropáček, *Islám a Západ*, s. 35-36.

⁴¹ Viz L. Kropáček, *Islám a Západ*, s. 149.

⁴² Viz L. Kropáček, *Duchovní cesty islámu*, s. 239.

⁴³ P. Partner, *Bůh válek*, s. 113.

Muhammadovi následovníci nikdy nebyli západními křesťany nazýváni muslimové. „Říkalo se jim ‚Izmaelitě‘, na znamení, že jsou potomky nelegitimního syna Abrahamova, případně ‚Hagarejtí‘, podle Izmaelovy matky Hagar, patriarchovy konkubíny, nejčastěji byli však zváni ‚Saraceni‘.“⁴⁴ Světští autoři v epických dílech nešetřili barvitým popisem „pohanských Hagarénů“. Ti byli, ověnceni všemi atributy ztělesňujícími zlo a temnotu, jež bojuje proti dobrému a spravedlivému křesťanství. „‚Pohanská‘ etika byla převrácením hodnot etiky křesťanské, především pokud šlo o tělesné požitky. Tradovalo se, že muslimové tíhnou k nejrůznějším nemravnostem a chlíplostem, neboť již zakladatel jejich doktríny si liboval v nepřístojných mravech.“⁴⁵

Byl to jednoznačný „souboj dobra se zlem“, na straně křesťanů vystupovali andělé a božské síly, kdežto „Saracénům“ přišli na pomoc démoni a pekelné mocnosti, někdy byli dokonce samotní muslimové považováni za ďábly. „Démonický a zrůdný vzhled muslimů a na druhé straně heroická a zbožná smrt hrdinských paladinů v souboji s těmito démonickými bytostmi dodávaly válce proti pohanům určitý apokalyptický charakter.“⁴⁶

Někdy byli tito stoupcí Antikrista považováni za boží trest hříšnému křesťanstvu a nástrojem boží pomsty. Muslimové byli tedy nutným zlem. Tento model se udržel i v průběhu křížových výprav. Byly tím zdůvodňovány neúspěchy některých křížových tažení. Proč by jinak Bůh dopustil vítězství „pohanů“, kteří proti němu brojí? V průběhu staletí se objevovaly stále nové druhy fiktivních představ a urážek, ale všechny vznikaly v rámci stereotypů vytvořených v prvních desetiletích kontaktů a z kruhů učenců pronikaly do myslí prostých lidí.⁴⁷

Protože křesťanští autoři o islámu nevěděli téměř nic, snažili se ho často vykreslit podle jim známých tradic a věr, například jako uctíváče antických božstev. Francouzská epická báseň zvaná *Píseň o Rolandovi* vypráví – dost nepřesně – o bojích s muslimy ve Španělsku. Muslimové jsou zde líčeni „jako ‚pohané‘, co v ‚synagogách a pohanských chrámech‘ uctívají modly nazývané Apollón, Tergavan a Mahomet (je to

⁴⁴ Není jasné, proč bylo používáno pojmenování „Saraceni“, tedy potomci Sary, Abrahamovy manželky, nicméně právě tohoto slova se užívalo k označení obyvatel pouštní Arábie a později přeneseně všech muslimů. Podle jedné z teorií, zastávané svatým Isidorem ze Sevilly, to byli původně *Syringae* – Syřané – a výraz Saraceni vznikl v důsledku nesprávného čtení. Viz A. Wheatcroft, *Nevěřící*, s. 84-85.

⁴⁵ F. Cardini, *Evropa a islám*, s. 101-102.

⁴⁶ Tamtéž, s. 103.

⁴⁷ Viz A. Wheatcroft, *Nevěřící*, s. 86.

vlastně jakási parodie na křesťanskou Nejsvětější Trojici).⁴⁸ Byzantská princezna Anna Komnena (1083-1154) zase v díle *Alexiada*⁴⁹ popisuje svou představu o islámu podobným způsobem:

„Barbarští Ismaelitě se oddávali opilství, vínu a Dionýsovi. Jejich plemeno otročí Dionýsovi a Erótu, oddává se všemožnému tělesnému styku. ... Je pouze otrokem, ba trojnásobným otrokem Afroditinyh neřestí. Proto také uctívají bohyně Astarté a Astarot a klanějí se jim, proto je jim nejdražší zpodobnění hvězdy a zlatá socha bohyně Chobar.⁵⁰

Bylo by ovšem nesprávné usuzovat, že nevznikaly i opačné, tedy svým způsobem i příznivé názory na islám. Počátkem 10. století konstantinopolský patriarcha Nikolaus I. Mystikos (901-907 a 912-925) napsal jednomu muslimskému emírovi, že existují dva správné typy suverenity: „svrchovanost saracénská a svrchovanost římská a ty společně zaplavují svým světlem zemi. Je tedy třeba žít pospolu a v bratrství; to že se liší způsobem života, mravy a náboženství neznamena, že k sobě musí být vzájemně nepřátelské“.⁵¹ Překvapivě uznalý postoj zaujal papež Řehoř VII. (1073-1085). V dopise z roku 1076, napsal emíru an-Násirovi panovníku v severní Africe, že jak křesťané, tak muslimové věří v jednoho Boha. Zvláštnost Řehořovy vstřícnosti tkví v tom, že se v roce 1074 začal zasazovat o uspořádání křížové výpravy a navrhl, že ji sám povede. Jako její cíl vytyčil záchranu Svaté země, překonání Velkého schizmatu s Konstantinopolem a sjednocení Evropy jako teokratické republiky.⁵²

2.2. Teologické důvody křesťanského antijudaismu

I když křesťanství vzešlo z židovství, už po Ježíšově smrti (podle jiných názorů již za jeho života)⁵³ se tyto příbuzné víry začaly vzájemně vymezovat a nejpozději do konce druhého století bylo toto rozdělení dokončeno.⁵⁴ Krátce po vzniku křesťanství nebyla rozdílnost mezi oběma náboženstvími tak značná, jako dnes. Za účelem zásadního oddělení a vyhranění se vůči židovství vznikala křesťanská apologetická díla polemizující s judaismem. Tato díla neměla ve většině případů za úkol útočit na židovství, ale jen dokázat křesťanům, že jejich víra je ta „správná a pravá“ a že

⁴⁸ R. Fletcher, *Kříž a půlměsíc*, s. 63-64.

⁴⁹ *Alexiada* je historie života císaře Alexia I. otce Anny Komneny.

⁵⁰ A. Komnena, *Paměti byzantské princezny*, s. 292.

⁵¹ G. Tate, *Křižáci v Orientu*, s. 26.

⁵² Viz J. Wasserman, *Templáři a Asasínové*, s. 57.

⁵³ Viz A. Drexlerová, *Jákob a Ezau na cestě k smíření?*, s. 27.

⁵⁴ Tamtéž s. 28.

náboženství Židů je překonáno vírou v Ježíše jako spasitele.

„Křesťané vnímali a do jisté míry konstituovali sami sebe jako protivníky Židů ... Mezi vzdělanými helénskými křesťanskými kruhy se rozšířila protižidovská polemika a začaly se objevovat tzv. dějinné důkazy – tedy křesťanský výklad dějin, podle kterého například zničení chrámu v roce 70 a vyhnání Židů z Jeruzaléma bylo vykládáno jako Boží soud nad Izraelem a jeho zavržení Bohem.“⁵⁵

Přestože tyto názory měly jen posílit identitu křesťanské církve, v budoucnu dost často přerostly v protižidovský arzenál. Takovým příkladem je biskup Melito ze Sard (120-185), ten cítil ohrožení sardské křesťanské komunity ze strany Židů a ve svém kázání hlásal, že Izrael za svá prohřešení byl Bohem zavržen a boží přízeň přebírá církev.⁵⁶ Melito také pravděpodobně jako první veřejně označuje Židy za „vrahy Boha“: „Slyšte všechny národy, a vizte: Stala se vražda, jaké nikdy nebylo, v Jeruzalémě, ... Byl zavražděn Bůh! Král Izraele byl odstraněn izraelskou rukou!“⁵⁷ Kázání sardského biskupa bylo sice myšleno pouze v konkrétním společenství, avšak do budoucna se stane všeobecným názorem na židovství. Órigénes (asi 185 – asi 245), teolog a filosof, tuto myšlenku dále rozvíjí: „Židé přibili Ježíše na kříž (...), proto padá Kristova krev nejen na Židy jeho doby, nýbrž na všechna židovská pokolení až do skonání světa.“⁵⁸

Pro zamezení křesťanských konverzí k judaismu vznikalo v antice i středověku mnoho zákonů o segregaci Židů, zhoršení jejich společenského postavení a zákazech šíření jejich víry. Židé už například neměli povoleno vlastnit jiné než židovské otroky. Na koncilu v Elvíře (305 nebo 306) bylo ustaveno, že Židé nesmějí žít společně s křesťany⁵⁹, koncilem v Orleans (533) byly zakázány vzájemné sňatky⁶⁰ a papežská bula „Sicut judaeis“ Řehoře I. Velikého (590-604) zakazovala křesťanům nechat se léčit židovskými lékaři.⁶¹ Mnoho stejných nebo podobných protižidovských nařízení a zákazů provází celý středověk.

Extrémně protižidovské tendence můžeme pozorovat u antiochijského presbytera Jana Zlatoústého (350-407). Ve svých kázáních mezi lety 386-387 chrlil obviněními typu: „Synagoga je nevěstinec, zkáza duší, místo nepravosti, azyl ďábla, hrad satana, shromáždění Kristových vrahů,“⁶² a „že Židé zdegenerovali na úroveň psů,

⁵⁵ A. Drexlerová, *Já a Ty*, s. 28.

⁵⁶ Viz A. Drexlerová, *Jakob a Ezau na cestě k smíření?*, s. 43.

⁵⁷ P. Lapide, *Kdo byl vinen ježíšovou smrtí?*, s. 95.

⁵⁸ Tamtéž s. 44.

⁵⁹ Viz R. Chazan, *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 46.

⁶⁰ Viz A. Drexlerová, *Já a Ty*, s. 32.

⁶¹ Viz D. Mayer, *Kapitoly z židovských dějin*, s. 183.

⁶² P. Lapide, *Kdo byl vinen ježíšovou smrtí?*, s. 96.

kteří žijí jen pro svá břicha“⁶³. A znovu jako např. u zmíněného Melita, Janova slova nebyla určena převážně Židům, ale měla odradit křesťany od účasti na židovských bohoslužbách a svátcích. Křesťany participující na židovských slavnostech nazýval „ctiteli Kristových vrahů“.⁶⁴

Výroky podobného typu, i když byly původně myšleny jen v konkrétních případech, záhy začínají nabývat obecného rozměru v křesťanském smýšlení o judaismu a jeho vyznavačích. Každým takovým názorem postupně křesťanští teologové zvyšovali u křesťanské majority nedůvěru a pohrdání menšinovým židovstvím:

„Křesťané je (Židy) vnímali jako kdysi vyvolený lid, který ztratil své poslání a funkci a jejich přítomnost dostala okamžitě celou řadu silně negativních podtextů. Když se k tomu přidal emotivní obraz ukřižování Mesiáše, potenciál pro vyvolání silných protizidovských nálad byl vysoký.“⁶⁵

Takováto podezřívavost čas od času vyvrcholila ve výbuchy násilí (jako např. nucené křty v Clermont roku 576, Marseille 591, Bourges 632 a další)⁶⁶. Tyto případy byly však ojedinělé akce, zaměřené na jedince či menší skupiny lidí. Teprve až první křížová výprava přinesla pokusy o systematické vybíjení Židů, jako trest za jejich hříchy, které jsou převáděny paušálně na všechny Židy.

2.3. Palestina za vlády islámu

V předvečer křížových výprav se islámská moc v Levantě dělila mezi fátimovské⁶⁷ ší'ity ovládající Egypt a jihozápad Palestiny a seldžucké Turky, kteří v druhé polovině 11. století převzali území sunnitských Abbásovců od Bagdádu až po Sýrii a sever Palestiny. Už před příchodem muslimů byla většina obyvatelstva tohoto území etnicky i nábožensky různorodá. Žili zde byzantskou autoritu uznávající melkité⁶⁸, neortodoxní církve jako monofyzité a nestoriáni a také komunity Židů.

Monoteistické skupiny netrpěly povětšinou nucenými konverzemi, neboť islám nevyznával jednotu víry a navíc to Bůh v koránu zakazuje: „Nebudiž žádného

⁶³ A. Drexlerová, *Jákob a Ezau na cestě k smíření?*, s. 54.

⁶⁴ Viz A. Drexlerová, *Já a Ty*, s. 31.

⁶⁵ R. Chazan, *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 46.

⁶⁶ Viz A. Drexlerová, *Jákob a Ezau na cestě k smíření?*, s. 61.

⁶⁷ Fátimovci: Dynastie ší'itských chalífů (909-1171), která odvozovala svůj původ od Muhammadovy dcery Fátimy a Alího po linii šestého imáma Dža'fara as-Sádika. Oficiální vírou fátimovského státu byla ší'a ismá'ílovského směru. Viz H. Pavlincová, B. Horyna, *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 543.

⁶⁸ Melkité: Souhrnné označení syrských a egyptských křesťanů, kteří v christologických sporech 5. století odmítli monofyzitismus a přiklonili se k ortodoxii chalcedonského koncilu (451) podporované byzantským císařem. Viz H. Pavlincová, B. Horyna, *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 375.

donucování v náboženství“ (2:257/256). Byzantská ortodoxní církev se sídlem v Cařihradu, která v úrodném půlměsíci diktovala podmínky před příchodem Arabů a Turků, mnohé křesťanské východní skupiny všemožně utlačovala, protože je považovala za heretiky a kacíře. „Byzantská ortodoxie si vytvořila množství rozmanitých nepřátel: Židy a Samařany, stejně jako jakobity, Armény a monofyzity nejrůznějších druhů.“⁶⁹ Ortodoxní křesťané tedy byli velkými odpůrci islámu, ale křesťanské církve utlačované byzantskými císaři Araby přijímaly s lhostejností, nebo v nich spatřovaly dokonce i osvoboditele od řecké tyranie. Muslimové se totiž nezabývali rozdíly mezi křesťanskými učenými a tak se nemusely neortodoxní církve pod jejich správou přizpůsobovat byzantskému ritu a mohly věřit v to, co považovaly za správné, a beztréstně pokračovat ve svých tradicích.

Židé i křesťané byli postiženi různými omezeními a zákazy typu jezdit na koni, nošení zbraní, zastávat vysoké úřady, výstavbu nových synagog a kostelů. Vynucování těchto zákonů nebylo vždy stejné, záleželo na tom, jak byl současný panovník benevolentní či přísný, například židovských služeb využívali arabští vládci v mezinárodním obchodě a diplomacii. Nestoriánští učenci si svou důležitost získali především překládáním řeckých spisů do arabštiny. Navíc je muslimové protěžovali a drželi si je na svých dvorech, protože nestoriáni odmítali uznat Marii, jako matku Boží čímž zdůrazňovali Ježíšovo lidství.

Postupně se ve Svaté zemi zvyšoval počet vyznavačů islámu. Z velké většiny však nešlo o arabské přistěhovalce, ale o nárůst konverzí usedlých obyvatel. Tito lidé si jednoznačně ulehčili život, když opustili svou víru a stali se muslimy. Buď kvůli nižším daním, nebo kvůli zlepšení společenského postavení. Postupné nenásilné konverze neprobíhaly ovšem plošně, celé souvislé oblasti venkova, jakož i převážná většina měst při syrském a palestinském pobřeží zůstávaly až do 11. století křesťanskými.

Židé a judaizovaní Arabové si svou víru dokázali udržet mnohem lépe než křesťané různých věroučných směrů. Bohužel někdy i za cenu života, neboť ve vzájemných bojích arabských vládců o moc mnoho Židů spatřovalo důkaz blízkého nástupu mesianistického věku. Tyto názory dokonce někdy přerostly v ozbrojené střety s muslimy; například v Persii se někdy v 7. nebo 8. století⁷⁰ Abú Ísa al-Isfahání, svými

⁶⁹ P. Johnson, *Dějiny civilizací Svaté země*, s. 135.

⁷⁰ Datování Abú Ísovi kariéry je sporné, někdy je doba jeho veřejného vystupování zasazena do období panování umajjovského chalífy Abd al-Malika ibn Marwana (646–705), jindy zase Marwana II. (688–

přivrženci nazýván Obajda, prohlásil za proroka a předvídal brzký příchod Spasitele.⁷¹

Ruku v ruce s islamizací probíhala i arabizace. Městské obyvatelstvo v Sýrii a v Egyptě, které zůstalo věrno křesťanství, se jazykově poarabštilo. Jejich národní jazyky se udržely jen v liturgii.⁷² Díky tomu bylo běžné, že velké množství nově přichozích křižáků nevidělo rozdíl mezi poarabštěnými křesťany a islámským obyvatelstvem.

Křesťanské poutě kajicníků nejenže nebyly zakazovány nebo omezovány, ale byly vítaným zdrojem příjmů, které poutníci platili muslimským místodržícím. Židům byl zase po dlouhém období povolen návrat do Jeruzaléma, jež jim byzantská moc upírala; chalífa Umar ibn al-Chattāb (chalífou 634-644) rozhodl o jejich usazení ve městě i přes nesouhlas křesťanských obyvatel.⁷³

Nedá se rozhodně hovořit o náboženské rovnosti, ale až na výjimky lze tuto dobu Arabské vlády považovat za relativně klidné, avšak postupně se zhoršující soužití islámských vládců s nemuslimskými monoteistickými poddanými. „Fátimovci Židy a křesťany na základě nedůvěry, kterou ší'ité zakoušeli ze strany sunnitů, v mnoha oblastech zvýhodňovali, zvláště ve státní správě... Hospodářská situace se však pro politicky stále nestabilnější situaci zhoršovala...“⁷⁴ Za příklad snášenlivého panovníka můžeme označit fátimovského chalífu Al-Azíze (vládl 975-996), který vyjednal příměří s byzantským císařem, oženil se s křesťankou a Žida, jenž konvertoval k islámu, ustanovil vezírem.⁷⁵

Po Al-Azízově smrti nastoupil na trůn jeho netolerantní syn al-Hákim⁷⁶. V jeho způsobech zacházení s jinověrci můžeme v podstatě shledat naprostý opak, než v chování jeho otce. Nařídil systematické ničení synagog a kostelů. Pronásledoval Židy, křesťany a posléze, jako vyznavač ší'itské větve dokonce i sunnitské muslimy.

„Al-Hákim přišel s novým, vynalézavým způsobem nátlaku, jenž měl místní křesťany přimět, aby přestoupili na islám. Koptským i ortodoxním křesťanům přikázal oblékat se jedině do černého a „nosit na krku zavěšený [těžký] dřevěný kříž půl metru dlouhý a půl metru široký“. V roce 1013 nařídil, aby židé při vstupu do veřejných lázní

750).

⁷¹ Viz D. Mayer, *Kapitoly z židovských dějin*, s. 177-178.

⁷² Viz F. Tauer, *Svět islámu*, s. 81.

⁷³ O vývoji jednání návratu židů do Jeruzaléma obsazeném muslimy pojednává D. Boušek, *Židovská pout' a poutní místa na Blízkém východě v hebrejské cestopisné literatuře 12.-16. Století*, s. 86-87.

⁷⁴ M. Krupp, *Osmnáct století Izraele*, s. 69.

⁷⁵ Viz J. Wasserman, *Templáři a Asasínové*, s. 84.

⁷⁶ Al-Hákim (vládl 996-1021) pod vlivem dvou ismá'ilijských kazatelů – ad-Darázího a Hamzi, se chalífa prohlásil za vtělení boží na zemi. Viz H. Pavlincová, B. Horyna, *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 534.

nosili na krku velké zvonce. Mnozí podlehli a začali vyznávat islám.⁷⁷

Toto chalífovo jednání se víceméně nijak nedotýkalo křesťanského západu, dokud ovšem roku 1009 nezatřhl křesťanské poutě. V této době, tedy kolem tedy uplynutím milénia po Kristově smrti se zvedla obrovská vlna poutníků očekávající konec světa. Teprve když si uvědomíme, jak pro křesťanské laiky tohoto historického období byla důležitá Svatá země i z důvodu možnosti zbavení se provinění, můžeme pochopit, jak silné emoce a pocity zoufalství u nich vyvolalo zamezení poutí. A co západní církve chápala jako naprosto ohavný čin, byl al-Hákimův rozkaz rozebrat chrám Božího hrobu v Jeruzalémě⁷⁸; tato událost otřásla samotným Římem. Údajně byla vydána encyklika tehdejší papežem Sergiem IV. (1009-1012), ve které vyzýval k záchraně Jeruzaléma:

„Všichni křesťané necht' se dovědí, že z východu dorazila k apoštolskému trůnu novina o zničení chrámu Svatého hrobu od střechy až do základů bezbožnou rukou pohanů. Tato zkáza uvrhla celou církev a město Řím do hlubokého zármutku a zoufalství. Celý svět má smutek a lidé rozechvěle vzdychají...

Máme v úmyslu s Boží pomocí tyto nepřátele pobít a Vykupitelův Svatý hrob obnovit. Nebojte se, synové moji, mořských vln ani děsivé lítice války, neboť Bůh slíbil, že kdokoliv by ztratil život pro Ježíše Krista, získá život nový, o nějž již nepřijde nikdy. Neboť toto není boj o pozemskou vládu, ale za našeho věčného Pána.⁷⁹

Bylo jasné, že dokud budou muslimové vládnout Blízkému východu, křesťané nedostanou žádné záruky ohledně spravování svatých míst a praktikování svého náboženství a budou záviset na rozmarech islámských panovníků. Po al-Hákimově smrti vznikla snaha škody napravit, například měli křesťané povoleno trosky Božího hrobu zrekonstruovat. Křesťanský svět však na tuto příkoří nezapomněl a v budoucnu se stala jedněmi z argumentů pro křížovou výpravu.

2.4. Příchod seldžuckých Turků

Svatá země byla pro byzantské císaře stále součástí jejich říše a měla jim být navrácena, hned jak se síla impéria znovu vzpamatuje. Z velké části se císaři spoléhali na diplomacii. Levanta byla totiž rozdělena na několik v podstatě samostatných emirátů a pro konstantinopolské panovníky nepředstavovalo žádný problém spojit se s jedním a proti jinému válčit.

O těchto arabsko-byzantských střetech se rozhodně nedá mluvit jako o svatých

⁷⁷ A. Wheatcroft, *Nevěřící*, s. 190.

⁷⁸ Viz J. Wasserman, *Templáři a Asasinové*, s. 85.

⁷⁹ A. Wheatcroft, *Nevěřící*, s. 191.

válkách, šlo jen o získání nového nebo ztraceného území. Vyskytovaly se zde i jakési obousměrné dohody, že se na znovudobytých místech nebude pěstovat proselytismus.⁸⁰ Během 10. století začala byzantská říše úspěšně zabírat nazpět území v Arménii, jihovýchodní Anatólíi a severní Sýrii. V průběhu této byzantské „reconquisty“ dostávali vojáci příkazy, aby shromažďovali výtisky koránu a pálili je.⁸¹

Rovnováha sil se značně změnila příchodem kočovných armád seldžuckých Turků ze Střední Asie. Turci byli čerstvě islamizovaní sunnitě, kteří roku 1055 obsadili Bagdád, hlavní sídlo abbásovských chalífů, převzali správu nad celým chalífátem a postupovali přes Mezopotámii do Sýrie. Roku 1071 v bitvě u Mantzikertu (Malázgirdu) porazili Seldžuci pod vedením sultána Alp Arslana císaře Romana IV. Diogena (1030-1072), oslabili tak byzantskou říši a podmanili si téměř celou Malou Asii, kde až dosud žilo převážně řecké, kurdské a arménské obyvatelstvo.⁸²

Od této chvíle představovali stále nebezpečí pro byzantskou říši a opakovaně napadali její východní hranice. Papež Řehoř VII., když se dozvěděl o drtivé porážce byzantského vojska, plánoval pomoci Řekům zahájením křížového hnutí roku 1074. Jeho plány jasně vyplývají z následujícího dopisu:

„...pohanská rasa potlačuje křesťany a se strašlivou krutostí ničí vše až téměř ke zdem Konstantinopole. Dobytým územím vládnou s tyranskou brutalitou a pobili mnoho tisíc křesťanů, jako by byli ovce. ... Příklad našeho Spasitele a pouta bratrské lásky vyžadují, že bychom měli položit své životy pro jejich osvobození. ‚Protože on položil svůj život za nás a my bychom měli položit své životy za bratry.‘ (Jan 3:16). ... ve jménu Krista podstoupíte obtížný úkol přinést svým bratřím (Řekům) pomoc.“⁸³

Papež nebyl schopen provést své plány, protože se zapletl do zápasů o investituru s císařem Svaté říše římské Jindřichem IV. Seldžuci se snažili o restauraci sunnitské ortodoxie a nadšeně za ni bojovali, proto se po záboru Anatolie obrátili proti ší'itským Fátimovcům ovládajícím území od Egypta až po Sýrii. I když křesťanské autority tvrdily opak, Turci nijak výrazně křesťanské obce neutiskovali. Během jejich vlády v Sýrii a Palestině byli pronásledováni převážně ší'itští muslimové.⁸⁴ Na křesťany měly dopad spíše neustálé boje Fátimovců s Turky, za nichž se zhoršovaly životní podmínky obecně pro všechny komunity ve Svaté zemi.

„Za vlády seldžuckého sultána Malikšáha (1072-1092) se Levanta změnila

⁸⁰ Viz V. a M. Hrochovi, *Křižáci v Levantě*, s. 70.

⁸¹ Viz R. Fletcher, *Kříž a půlměsíc*, s. 56.

⁸² Viz *Toulky minulosti světa* editor Zdeněk Volný, s. 113-114.

⁸³ O. J. Thatcher, E. Holmes McNeal, *A Source Book for Medieval History*, s. 512-513. (překlad vlastní)

⁸⁴ Viz V. Hrochová, *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*, s. 22.

v oblast prestižního soupeření ší'ý a sunny, zmítanou místními klanovými válkami a trpící rozpadem ústřední moci, jejíž konsolidaci Fátimovci z Káhiry nebyli schopni obnovit.⁸⁵

Byzantská říše, byla osudovou bitvou u Mantzikertu natolik vojensky oslabena, že svá ztracená území nebyla schopna získat nazpět a ta nadále zůstávala pod nadvládou Seldžuků. Rozbroje, které vedli seldžučtí náčelníci navzájem mezi sebou a s fátimovskými ší'ity, slibovaly úspěch odvetnému byzantskému úderu, pro něj však chyběli především vojáci. Proto konstantinopolský císař Alexios I. Komnenos (1048-1118) požádal západní svět o pomoc. Turecké výboje proti byzantské říši se tak staly jedním z nejvíce proklamovaných důvodů pro vyhlášení první křížové výpravy.

Požádat latinský západ v čele s papežem o pomoc nebylo pro císaře Alexia až tak jednoduché, uvážíme-li, že od roku 1054 trvalo velké schizma⁸⁶. Byzantský císař vypočítavě neoslovil latinské bratry s prosbou o pomoc vyhnat Turky z Malé Asie a zlepšit postavení své říše, i když mu právě o to šlo. Místo toho upozornil na utrpení východních křesťanů a svatých míst ze strany „nevěřících“ a zdůraznil také, že v budoucnu nemusí „pohani“ znamenat nebezpečí jen pro Konstantinopol, ale můžou ohrozit dokonce i západní svět.⁸⁷

Alexios vyslal své posly za tehdejší papežem Urbanem II. (1088-1099) s žádostí o podporu. Byzantští delegáti dorazili roku 1095 na synodu v Piacenze a v císařově pověření vyličili údajnou krutost tureckého útlaku a utrpení východních křesťanů z rukou nevěřících. Požadovali, aby západní válečníci vstoupili do byzantské armády a stali se císařovými žoldněři. Urban svolal nový koncil na 18. listopad téhož roku do Clermontu, jehož se už byzantští poslové neúčastnili. 27. listopadu pronesl Urban svůj projev a vyhlásil výpravu na pomoc východním bratřím. Tento akt je obecně přijímán jako počátek křížových výprav.

⁸⁵ M. Mendel, *Džihád*, s. 92-93.

⁸⁶ Velké (východní) schizma: rozštěpení křesťanství na západní římskokatolickou církev a východní pravoslavnou církev vzájemnou exkomunikací.

⁸⁷ Viz V. a M. Hrochovi, *Křižáci v Levantě*, s. 13.

3. Vyhlášení a průběh první křížové výpravy

3.1. Urbanův projev

Projev Urbana se zachoval ve čtyřech různých verzích, z nichž žádná nebyla zaznamenána v místě a čase konání, ale všechny s odstupem několika let. Není tedy známo, jestli byl v tomto proslovu Jeruzalém vůbec zmíněn; prameny se hlavně shodují v pomoci napadené Byzanci a osvobození jejího území:

„Jestli' třeba, abyste bratřím svým, ve východních končinám přebývajícím a pomoci vaší potřebným a tolikrát už se jí dovolávavším, co nejrychlejší výpravou přispěli. ... Protože pokornou prosbou vás nabádám, ne já, ale Pán, rozhlašujte to všude, jakožto hlasatelé Kristovi, a nabádejte všech, kteréhokoli stavu, rytířův i pěších, bohatých i chudých, aby včas hleděli přispěti křesťanům k vypuzení toho plemene mrzkého z krajín našich bratří. O, jaké výčitky utřžili byste od samého Pána, kdybyste nepomohli těm, kteříž za vyznavače Kristovy se počítají jako vy.“⁸⁸

Představitel latinské církve zde záměrně nazývá ortodoxní Řeky „východními bratry“, kterým je třeba podat pomocnou ruku. Nezve je exkomunikovanými heretiky, jak by donedávna bylo zvykem. Urban II. byl skvělý řečník a věděl jaká slova použít, aby byl efekt co nejsilnější. Podle verze Roberta Mnicha nešetřil barvitými popisy nepřátel, jež ničí svatá místa:

„...plémě z perského království, cizí rasa, rasa úplně cizí Bohu, vtrhla na křesťanská území a zpusťovala je ohněm a mečem. Peršané několik křesťanů zajali, odvedli je do své země, ostatní krutě mučili. Úplně srovnali se zemí několik božích chrámů a jiné kostely si přivlastnili pro obřady svého náboženství. Zničili oltáře poté, co je svou nečistotou znesvětili. Obřezávají křesťany a touto krví z obřizky rozmazávají nad oltářem, nebo ji vylévají do křtitelnice. Radují se z mučení a zabíjení lidí, rozřezávají jim břicha, vybírají jim vnitřnosti a přivazují je ke kůlu. Potom za bičování ženou své oběti dokola až jsou jejich vnitřnosti vyňaty, zhrouť se vyčerpaní na zem. Jiné pak přivazují opět ke kůlům a střílejí na ně šípy. Zmocňují se dalších, natahují jejich krky a snaží se poznat, zda mohou nebo nemohou setnout jejich hlavy jednou ranou obnaženého meče. A co bych měl říci o znásilňování žen? O této záležitosti snad se hůře mluví, než se zachovává ticho.“⁸⁹

Podle všeho takového, ba ani vzdáleně podobné ohavnosti nebyly Turky na křesťanech nikdy spáchány. Tato vyprávění sloužila jako perfektní katalyzátor k vyburcování obrovských mas lidí, kteří byli zapotřebí pro Urbanův plán rozšíření moci katolické církve v Orientu. Záměr poslat armádu do císařových služeb zcela zanikl a šlo jen o nábor vojáků do vlastního samostatného vojska.⁹⁰ Jelikož nebyla byzantská

⁸⁸ Fulchera Chartresského Historie Jeruzalémská, s. 14-15.

⁸⁹ D. C. Munro, *Urban and the Crusaders*, s. 5-6. (překlad vlastní)

⁹⁰ *Dějiny Byzance* pod vedením Bohumily Zástěrové napsal autorský kolektiv, s. 253.

říše schopna vyrvat Svatou zemi z rukou „nevěřících“, musela tedy nastoupit západní církev, aby tento cíl splnila a nad svatými místy převzala ochranná křídla.

Účastníky si křížová výprava získala ne kvůli možnosti zachránit „východní bratry“, ale hlavně kvůli slibu, že získají náboženské zásluhy, smažou své hříchy a zajistí si tím místo v ráji, což papež zaručil svojí autoritou od Boha.⁹¹ „Teze o pouti, svaté válce, hrozbě křesťanstvu a o nezrušitelné svatosti Jeruzaléma nebyli ničím novým: papež však tyto představy propletl natolik umně, že se ryzí zbožnosti západoevropských rytířů jevíli jako cosi neodolatelného.“⁹² Dalším nezanedbatelným důvodem mnoha válečných poutníků byla představa ohromné kořisti, kterou ve Svaté zemi očekávali.

Ještě než Urban dokončil svůj proslov, emocemi naplnění posluchači provolávali heslo „Deus le volt!“ (Bůh tomu chce), posléze začali vystupovat dobrovolníci a Urban je požehnal znamením kříže.⁹³ Papež sice přislíbil odpuštění hříchů všem, kdo se výpravy zúčastní, ale bylo rozhodnuto, že tak platí jen pro ty, kteří dodrží svůj slib nebo padnou v boji, dezertéři budou exkomunikováni. Slib však nezahrnoval pomoc ortodoxním Řekům, týkal se pouze vyhnání „nevěřících“ z křesťanských území.⁹⁴

Papežova výprava se z důvodů, jež eskalovaly v podstatě od vzniku křesťanství, vymkla z rukou hned na počátku. Oběťmi tažení se stali evropští Židé, kteří s arabskou i tureckou expanzí nemohli mít nic společného.⁹⁵ Těmito důvody byla otevřená, někdy i skrývaná nenávist křesťanů vůči „vrahům Boha“.

3.2. Lidové výpravy a pogromy na Židy

Po projevu v Clermontu byli kněží vyzváni, aby hlásali poselství římského biskupa všem lidem Západu. Ať papež Urban ve svém proslovu mluvil o vyhnání „pohanů“ z Jeruzaléma svatých míst nebo ne, v kázání kněží se s tímto jevem jednoznačně setkáváme. Cílem agitací kazatelů bylo získat mocné franské šlechtice, kteří by výpravu finančně zaštitili a vedli. Ovšem výzvy vyvolaly obrovský ohlas u neozbrojeného venkovského a městského obyvatelstva. Prostí lidé, kvůli duchovním odměnám, které

⁹¹ Viz Fulchera Chartreského Historie Jeruzalémská, s. 15.

⁹² R. Fletcher, *Kříž a půlměsíc*, s. 63.

⁹³ Viz V. a M. Hrochovi, *Křižáci v Levantě*, s. 7.

⁹⁴ viz. A. Duggan, *Křižácké výpravy*, s. 23-24.

⁹⁵ Židé byli často v evropském smýšlení chápáni jako spojenci muslimů. To se týkalo jak zabránění Jeruzaléma Arabům v 7. století, tak křesťanská ztráta Andalusie v 8. Století, v obou případech byli Židé chápáni jako nepřátelé křesťanství

jim přislíbil papež a zisku bohatství, které zase zaručili potulní kazatelé, za sebou nechávali majetek, jež nemohli unést. Vydali se na dalekou cestu, aniž by si uvědomovali její úskalí či vzdálenost.

Tyto houfy zanedlouho čítaly několik tisíc osob. Drtivá většina z nich se skládala z chudých rolníků. Poutníci hořeli nedočkavostí a tak započali tažení jako první bez podpory jakéhokoliv významnějšího šlechtice. V německo-francouzských oblastech tak vznikly křížácké skupiny ovlivněné lidovými kazateli vybízejícími k boji proti muslimům i proti Židům. V plamenných proslovech zaznívaly motivy typu: „Proč pomstít svaté město, které bylo pod vládou islámu 450 let a nepotrestat ty, kteří ukřižovali Ježíše před 1 000 lety?“⁹⁶ Hněv těchto poutníků se obrátil proti evropským židovským obcím.

Největší masakry spáchané křížáky na evropských Židech se odehrály v Porýní rukou německé výpravy vedené hrabětem Emerichem (Emicem) z Leisingenu. Ten se původně pokusil opatřit finance k tažení od Židů. Ovšem 3. května 1096 ve městě Špýru došlo k potyčce Emerichových mužů s židovskými obyvateli a 13 Židů za to zaplatilo životem, včetně malé holčičky, která se raději sama zabila, aby unikla znásilnění.⁹⁷

Tito „bojovníci Kristovi“ si uvědomili, že je pro ně cesta do Svaté země příliš vzdálená a tak chtěli přispět k odstranění „pohanů“ v křesťanském středu: „Chceme porazit nepřátele Páně na Východě a k tomu je zapotřebí překonat velkou vzdálenost. To je však zbytečná námaha, poněvadž máme již zde přímo před očima Židy, kteří jsou přeci těmi nejhoršími nepřáteli Páně.“⁹⁸

Tak dochází k prvnímu pronásledování Židů křížáky pod heslem „křest, nebo smrt“. Když se Emerichovi vojáci blížili k Wormsu, kde našli plnou podporu chudých obyvatel města, tamní Židé ze strachu požádali městského biskupa o pomoc a světili mu do úschovy své poklady, biskup ukryl velkou sumu jejich peněz a umístil Židy do prostorné síně svého domu, aby tam zůstali v bezpečí. „Emico a zbytek jeho skupiny ... Vylomili dveře a zabili asi sedm set židů, ... Pobili i ženy a svými meči probodali i malé děti jakéhokoli věku a pohlaví.“⁹⁹ Kronikář první křížové výpravy Albert z Cách dále popisuje zoufalství napadených:

⁹⁶ V. a M. Hrochovi, *Křížáci ve Svaté zemi*, s. 19.

⁹⁷ Viz A. Bridge, *Křížové výpravy*, s. 36.

⁹⁸ *Židovská menšina v dějinách*, uspořádali Bernd Martin a Ernst Schulin, s. 44.

⁹⁹ August. C. Krey, *The First Crusade*, s. 54. (překlad vlastní)

„Židé, vidouce, že jejich křesťanští nepřátelé napadají je a jejich děti a neohlížejí se na věk, se vrhli jeden na druhého, bratři, děti, ženy a sestry a tak se vzájemně zahubili. Strašné pomýšlení, že matky noži podřezávaly hrdla kojenců a větší děti probodly, dávajíce přednost tomu, aby zhynuly takto jejich vlastní rukou než zbraněmi neobřezaných.“¹⁰⁰

Po Wormsu přišel křižácký dav do Mohuče. Zdejší arcibiskup slyšel o Emerichových činech a ze strachu tak nechal zavřít městské brány. Zdejší obyvatelstvo vyvolalo protižidovské nepokoje a ve zmatku někteří z měšťanů využili situaci a brány otevřeli. Židovští obyvatelé nabídli výkupné za své životy. Emerich jejich zlato přijal a poté nařídil jejich popravu, pokud nepřejdou na křesťanství. Jen málo se jich vzdalo své víry, ostatní byli povražděni, nejvíc v arcibiskupově paláci, kam se mnozí z nich uchýlili. Arcibiskupovy nezbylo nic jiného než utéct.¹⁰¹ Pogromy pokračovaly i v dalších městech, například v Trevíru a Metz, než se výprava dostala do Uher.

Zprávy o Emerichově pokusu přinutit Židy ke křtu dorazily k další křižácké poutnické skupině vedené knězem Volkmarem, zrovna když se nacházela v Praze. Volkmar tedy rozhodl o stejném osudu pražských Židů a nechal zmasakrovat každého, kdo byl objeven. Kosmas (1045-1125), český kronikář a duchovní, o tom v díle *Chronica Boemorum* napsal: „Někteří z nich, táhnouce touto naší zemí se z dopuštění Božího obořili na Židy a proti jejich vůli je křtili a ty, kteří se protivili, zabíjeli. Biskup ... se pokoušel bránit tomu, aby je násilím nekřtili, ale marně protože neměl osob, které by ho v tom podporovaly.“¹⁰²

Je nutné zmínit, že alespoň v tomto případě se místní obyvatelé nepřipojili a nijak nepodporovali toto vraždění, jako tomu bylo v Porýní. Teprve když bylo město „vyčištěno“ Volkmar pokračoval v cestě do Uher. Obdobně si počínal i kněz Gottschalk, ten shromáždil menší armádu v Lotrinsku a Bavorsku a vraždil Židy v německých oblastech.¹⁰³

Není znám počet lidí donucených ke konverzi, ovšem násilnické šílenství lidových výprav z roku 1096 si podle historických odhadů vyžádalo pět až šest tisíc obětí.¹⁰⁴ Jedinou věcí, kterou se všechny tři výpravy zapsaly do dějin, bylo vraždění a násilné konverze prováděné na evropském židovském obyvatelstvu, neboť kvůli svým útokům na maďarské Židy a křesťany byly postupně rozprášeny v Uhrách. „Bůh opustil

¹⁰⁰ Tamtéž s. 55.

¹⁰¹ Viz A. Bridge, *Křížové výpravy*, s. 36.

¹⁰² V. Drška, D. Picková, *Dějiny středověké Evropy*, s. 214.

¹⁰³ Viz A. Bridge, *Křížové výpravy*, s. 35-37.

¹⁰⁴ Viz *Židovská menšina v dějinách*, uspořádali Bernd Martin a Ernst Schulin, s. 44.

svůj lid“, to byla prvotní reakce Západu na brzké ukončení výpravy. Vznikaly však i názory, že neúspěch tažení byl božím trestem za pokoření Židů. Takovou myšlenku zastával i Alberta z Cách:

„Zdá se, že ruka Páně zasáhla proti poutníkům, kteří zhřešili přílišnou nemravností a smilstvem a kteří spíš z touhy po penězích než v zájmu Boží spravedlnosti vyvraždili uprchlé židy, i když se židé stavěli proti Kristu. Pán je spravedlivý soudce a nikomu nenařizuje, aby se proti své vůli či pod nátlakem nechal podrobit katolickou vírou.“¹⁰⁵

Podle židovských i křesťanských kronikářů to byli biskupové, kdo se snažili zabránit pogromům. Jednání městského obyvatelstva se takhle jednostranně určit nedá. Vyšší vrstvy měšťanů, jako byli bohatí kupci a radní, se snažili hájit židovské obyvatelstvo proti ostatním měšťanům, kteří se spojovali s křížáckými hordami v záchvatu antijudaistického nadšení.¹⁰⁶

3.3. Rytířská výprava

Hordy neuspořádaných měšťanů, které svolávali potulní kazatelé, nebyli tou pravou armádou, kterou si vyžádal císař Alexios, ani takovými bojovníky Krista, které si představoval papež. O výpravu ale projevíli postupně zájem šlechtici, kteří potřebovali pro uspořádání svých záležitostí více času a nebyli tak netrpěliví jako lidové houfy. První křížová výprava neměla jednotné vedení, od počátku mezi vůdčími představiteli panovala nevraživost a konkurenční boj. Každý z nich si zvolil podle své potřeby čas a trasu své cesty s tím, že se všechny armády měly setkat v Konstantinopoli. Dále se lišily pohnutky a motivace velitelů. Byli zde tací, jejichž jediným záměrem bylo osvobození svatých míst od „pohanů“; jiní měli zase zájem vydobýt si na muslimech svá panství a tak odcházeli i se svými rodinami.

Všechny rytířské armády dohromady spolu s poutníky, kteří je doprovázeli, čítaly možná až sto tisíc lidí. I přes problémy spojené s cestou, které tyto skupiny provázely, jako boje vyvolané s křesťany v Uhrách, postupně všichni velitelé přicházeli do Konstantinopole. Anna Komnena o této migraci západních křesťanů napsala: „Tak Keltové¹⁰⁷ přitáhli k hlavnímu městu. Jejich počet bychom mohli srovnat s nebeskými

¹⁰⁵ A. C. Krey, *The First Crusade*, s. 55-56. (překlad vlastní)

¹⁰⁶ Viz *Židovská menšina v dějinách*, uspořádali Bernd Martin a Ernst Schulin, s. 45-46.

¹⁰⁷ Anna Komnena zde i na jiných místech knihy používá označení Kelt pro křížácké vojáky i jejich doprovod. Bylo to běžné označení ze strany Byzantinců.

hvězdami nebo se zrnky písku na mořském břehu.“¹⁰⁸ Dále dodává: „Celý Západ, všechny barbarské národy ... se spojily a táhly s celými rodinami z Evropy do Asie.“¹⁰⁹

Křižáci považovali ortodoxní Řeky za změkčilé slabochy. Neuznávali jejich systém najímání si cizích vojáků, dokonce i muslimských, na obranu křesťanské říše a věřících. Antipatie panovaly na obou stranách, Byzantinci západními křesťany opovrhovali, viděli v nich potomky barbarů, kteří vyvrátili západořímskou říši. Císař dobře věděl, již před tím než se s nimi setkal, že křižáci touží po zisku vlastního území a nehodlají vstoupit do jeho armády jako žoldnéři. Poslušnost křižáků si chtěl Alexios zajistit odpříisáhnutím lenního slibu. Slib zavazoval k vrácení všech území, kterých by se zmocnili a která předtím náležely Byzanci.

S některými vůdci měl císař problém a musel je ke slibu přinutit silou. Když přísahu získal od všech, vydaly se křižácké armády splnit svou „křesťanskou povinnost vůči východním bratřím“. Jakmile se vojsko vydalo na pochod Malou Asií, započalo své tažení útokem na opevněné město Nikaia. Město bylo obýváno převážně řeckým obyvatelstvem a normálně bylo osídleno silnou tureckou posádkou, v této době však vládce města sultán Kilič Arslan potřeboval své vojsko na východě.

Císař Alexios podporoval obléhání, ale současně svěřil svému admirálu úkol vyjednávat s muslimy o předání města do řeckých rukou. Muslimům byla slíbená úplná beztrestnost. Byzantský admirál muslimům pohrozil, že pokud Nikaiu dobijí křižáci, všechny obyvatele povraždí.¹¹⁰ Jednání o vydání města probíhalo zcela bez vědomí západních rytířů. Ti byli rozhořčeni faktem, že je Řekové připravili o plnění a kořist. Ještě více byli však znechuceni milosrdným jednáním s Turky. Ti dostali možnost se vykoupit i se svým majetkem.¹¹¹ Křižáci by nejraději všechny muslimy povraždili, jako nepřátele Krista. Slova anonymního kronikáře vystihují názor většiny křižáků: „Císař, plný ješitnosti a zlomyslnosti, nařídil, že (Turci) mohou odejít nepotrestáni. Šetřil je pečlivě, aby je připravil pro lsti a překážky proti Frankům.“¹¹²

Křižácká vojska se po týdnu vydala přes Kilikii směrem na Antiochii. Už v tuto dobu probíhaly silné spory mezi západními křesťany a byzantskými oddíly. Balduin z Boulogne, jeden z latinských vůdců, se odpojil se svým oddílem od hlavního vojska a

¹⁰⁸ Anna Komnena, *Paměti byzantské princezny*, s. 305.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 291.

¹¹⁰ Viz Anna Komnena, *Paměti byzantské princezny*, s. 311.

¹¹¹ Viz V. a M. Hrochovi, *Křižáci v Levantě*, s. 34-35.

¹¹² V. Hrochová, *Křižové výpravy ve světle soudobých kronik*, s. 49.

vydal se na východ přes Eufkrat. Většina měst v této oblasti byla spravována Armény,¹¹³ kteří nenáviděli Turky i Řeky. Díky tomu Balduina vítali jako osvoboditele od obou národů. Dorazili k němu poslové z Edessy s nabídkou, že pokud vyžene Turky z města, bude ustanoven spoluvládce. Balduin návrh přijal a přisvojil si titul edesského hraběte. Byl tak první, kdo porušil lenní slib, jelikož Edessa spadala původně se svým okolím pod vládu Byzantské říše, a nový hrabě císaři toto území nenavrátil.¹¹⁴

Ve stejné době putoval hlavní křižácký voj k Antiochii. Většina jejích obyvatel byli křesťané, ortodoxní Řekové, jakobitští Syřané a monofyzitští Arméni. Seldžuci ovládali město od roku 1085 a ke křesťanskému obyvatelstvu se chovali velmi smířlivě. Alespoň neortodoxní křesťané neměli důvod připojit se ke křižáckému boji.¹¹⁵ Jakmile se však vládce města Jaghi Sijan dozvěděl o příchodu křižáků, začal se křesťanského obyvatelstva obávat a nechal téměř všechny křesťanské muže z města vyvést. Vzkázal jim: „Antiochie je vaším městem, ale musíte ji ponechat mně, dokud neuvídíme, jak dopadne ta záležitost s Franky¹¹⁶“.¹¹⁷

Obléhání započalo v říjnu 1097 a ještě v tomto roce se pod hradbami Antiochie objevili vyslanci fátimovského velkovezíra Al-Afdala. Křižákům bylo nabídnuto spojenectví proti Turkům vládnoucím v Sýrii.¹¹⁸ Pro křižáky nebylo takové spojenectví možné, neviděli rozdíl mezi Araby, Turky, sunnity a ší'ity, pro ně to byli jednoduše pohaní. Když už se zdálo nemožné dobýt Antiochii, byzantský oddíl se svým velitelem odplul. Křižákům se však podařilo řevdčít jednoho člena posádky, na islám obráceného Arména, aby nechal křesťanské vojáky vyšplhat po jeho úseku hradeb.

Následoval masakr muslimského obyvatelstva, mužů, žen i dětí, při kterém bylo nedopatřením zabito i několik východních křesťanů, kteří byli křižáky považováni za Seldžuky.¹¹⁹ Turky nezabíjeli jen křižáci, ale i rozvášnění Arméni či Řekové.¹²⁰ „Pak

¹¹³ Velké množství Arménů sídlilo krom Arménie právě v oblastech Kilikie, kam prchali v průběhu 11. století před seldžuckými kmeny. Arménie byla první říší, kde bylo oficiálně přijato křesťanství. Arménská církev se oddělila od katolické i ortodoxní církve, neboť přijala monofyzitismus odmítnutý na chalcedonském koncilu (451). V době náporu Seldžuků Arméni žádali pomoc od papeže a nikoli od nenáviděného byzantského císaře. Křižáky tak vítali jako pomoc proti turecké agresi i proti byzantské nadvládě. Viz V. Hrochová, *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*, s. 5.

¹¹⁴ Viz V. a M. Hrochovi, *Křižáci v Levantě*, s. 48.

¹¹⁵ Tamtéž s. 40-41.

¹¹⁶ Frank bylo nejpoužívanější muslimské označení západních křesťanů.

¹¹⁷ F. Gabrieli, *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*, s. 34-35.

¹¹⁸ Viz M. Mendel, *Džihád*, s. 95.

¹¹⁹ Viz A. Bridge, *Křížové výpravy*, s. 67.

¹²⁰ Zbývající křesťanští obyvatelé Antiochie přepadli seldžuckou posádku ve městě, což naznačuje, že Jaghisajan na začátku obléhání vypudil z města pouze jejich hlavní představitele a ty, které považoval za

Frankové vstoupili městskou branou a nikoho nešetřili. Vyhubili všechny muslimy.¹²¹ Zdroje, popisující dobytí města zdůrazňují ohromné krveprolití, ke kterému došlo.¹²²

Nedlouho po dobytí města dorazil se svým vojskem mosulský vládce Kōrbugha, který disponoval větším a hlavně zásobovanějším vojskem než měli křižáci. Když se vše zdálo být ztracené, jistý Petr Bartolomeus tvrdil, že našel v katedrále sv. Petra kopí, jímž byl probodnut Ježíš na kříži.¹²³ Vyhladovělá armáda rytířů Kristových vytáhla z Antiochie s touto relikvií proti Kōrbughovi a porazila jej. Toto vítězství bylo přičítáno božímu zázraku. Antiochie opět připadla dalšímu křižáckému vůdci, což bylo další porušení lenního slibu daného císaři.

3.4. Příchod křižáckých vojsk do Palestiny

Než se vydali západní křesťané dále k Jeruzalému, podnikali výboje do blízkých měst, ve kterých opět neměli s muslimy slitování. Když se vzdalo město al-Bara, s převážně muslimským obyvatelstvem, jeho obyvatelé byli většinou pobiti nebo posláni do otroctví. Někde docházelo dokonce ke křtění umírajících muslimů proti jejich vůli.¹²⁴ Dále křižáci dobyli město Ma'arrat an-Nu'mán. Bylo vyhlášeno, že pokud se obyvatelé vzdají a shromáždí se na určitém místě, budou ušetřeni. K dodržení slibu však nedošlo. Muži byli pobiti a ženy s dětmi prodány do otroctví.¹²⁵ Podle arabského kronikáře ibn al-Athíra¹²⁶ „po tři dny je Frankové masakrovali, zabili více než sto tisíc lidí¹²⁷ a mnoho dalších zajali.“¹²⁸

Jakmile se vojsko vydalo na jih, po cestě dobývalo nebo bez boje získával města na syrském pobřeží Středoziemního moře. „Na Palestinské půdě tedy rytíři stanuli před cílem svého tažení. Zde teprve měl jejich výboj dostat svůj pravý smysl: ‚osvobodit posvátná místa a pomoci východním křesťanům‘, jak se pravilo v Clermontu.“¹²⁹

nespolehlivé. D. Nicolle, *První křižová výprava 1096-1099*, s. 56.

¹²¹ G. Tate, *Křižáci v Orientu*, s. 37.

¹²² Viz D. Nicolle, *První křižová výprava 1096-1099*, s. 56.

¹²³ Viz Fulchera Chartresského *Historie Jeruzalémská*, s. 39-40.

¹²⁴ Viz D. Nicolle, *První křižová výprava 1096-1099*, s. 68.

¹²⁵ Viz V. a M. Hrochovi, *Křižáci v Levantě*, s. 54.

¹²⁶ 'Izz-ad-Dín ibn al-Athír (1160-1233) je jedním z nejslavnějších arabských historiků této doby. Jeho hlavním dílem je *Kámil at-tawárih (Dokonalé dějiny neboli Suma dějin)*. Jedná se o všezahrnující dějiny celého muslimského světa od arabo-hebrejských legend a dějin před Muhammadovým kázáním až do roku 1231. F. Gabrieli, *Křižové výpravy očima arabských kronikářů*, s. 24.

¹²⁷ Počty obětí i bojovníků jsou kronikáři na obou stranách vždy mnohonásobně zveličovány.

¹²⁸ F. Gabrieli, *Křižové výpravy očima arabských kronikářů*, s. 38.

¹²⁹ V. a M. Hrochovi, *Křižáci v Levantě*, s. 57.

Tady už křižáci nečelili jen sunnitským Turkům, ale i fátimovským ší'itům, kteří často volili místo boje možnost vykoupit si neutralitu. Přibližně dvě desetiletí před příchodem západních rytířů přišli Fátimovci o Svaté město. Když po pádu Antiochie vyjel mosulský vládce Körbugha proti křižákům, shromáždil vojsko ze všech koutů svého panství a velká část byla právě z Palestiny.

Porážka Körbughova vojska tak znamenala oslabení Turecké moci ve Svaté zemi, čehož využili Egypťané a během léta si podrobili její velkou část. Fátimovci se tedy roku 1098¹³⁰ znovu zmocnili Jeruzaléma po kapitulaci jeho obránců. Al-Afdal se k seldžucké posádce zachoval šlechtně a nechal je odejít.¹³¹ Tažení Palestinou bylo už jen záležitostí křižáků, neboť když Alexios oznámil, že hodlá dorazit do Svaté země, západní velitelé ho jednoznačně odmítli.¹³²

Drobní nezávislí emírové, kteří se na pobřeží Středozemního moře udrželi i za vlády Seldžuků vítali zprvu křižáky jako své spojence. Například emír ze Šajzaru jim poskytl doprovod přes řeku Orontes. Latinové však i přes příslib míru zcizili na jeho území velké množství dobytka a neviděli problém v tom prodávat ho přímo na tržišti v Šajzaru.¹³³

Egyptský vezír al-Afdal, který dopředu věděl o příchodu Latinů, nejspíše předpokládal, že křižáci jsou odnoží byzantské armády. Snažil se s nimi vyjednávat jako s poctivými a rovnocennými partnery. Snahy o alianci proti sunnitským Seldžukům pokračovaly, i když západní vojska pustošila území náležející Fátimovcům.¹³⁴ „Skutečnost, že zdivočelá jinověrecká armáda na své cestě Sýrii a Palestinou vraždí bez výjimky muslimy, židy i antiochijské Řeky a Araby ... je (Fátimovce) nijak nedojímala.“¹³⁵ To co al-Afdal u ozbrojených poutníků ještě v této chvíli přehlížel, byl nábožensko-ideologický zápal, který logickému vyjednávání nakloněn nebyl.

Podle všeho křižáci opakovaně tvrdili, že jdou jen pomoci východním křesťanům od nátlaku Turků a nehodlají přejít ze Sýrie na území ší'tů. I přes tyto sliby postupovali Latinové dále k Jeruzalému. Velká města podél pobřeží středozemního moře, jako Tripolis, Sidon, Tyros, Haifa a Jaffa, podlehly křesťanskému vojsku, nebo si

¹³⁰ Kronikář Ibn al-Athír za rok dobytí Jeruzaléma Egypťany označil rok 1096, v historických knihách různých autorů jsem se setkal i s roky 1095, 1097, 1098 a 1099.

¹³¹ F. Gabrieli, *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*, s. 38.

¹³² Viz V. a M. Hrochovi, *Křižáci v Levantě*, s. 58.

¹³³ Viz V. a M. Hrochovi, *Křižáci v Levantě*, s. 55.

¹³⁴ Viz D. Nicolle, *První křížová výprava 1096-1099*, s. 30.

¹³⁵ M. Mendel, *Džihád*, s. 95.

koupily jejich „přátelství“. Probuzení pro Fátimovce mohl být jednoznačně fakt, že se 7. června roku 1099 objevilo křesťanské vojsko u hradeb Jeruzaléma.

3.5. Dobyť Jeruzaléma

„Kristovi vojáci“ po tuhých bojích 15. července roku 1099 prorazili obranou Jeruzaléma. Iftichár fátimovský místodržící Jeruzaléma nechal před příchodem křižáků všechny křesťany vyhnat z města, ze strachu aby nepomohli nepříteli.¹³⁶ Naopak Židé ve městě zůstali a pomáhali při přípravě obrany i při samotném boji.

Ve chvíli, kdy křižácké hordy vpadly do města, bez milosti započaly masakrovat všechny obyvatele města – Araby i Židy, muže, ženy i děti. V tuto chvíli Latinové nepovažovali obyvatele města ani tak za lidi, jako spíš za nepřátele Boha a Antikristy, kteří svou přítomností znesvěcují Svaté město. Bylo tedy třeba od nich „očistit“ Jeruzalém.

Vražďení trvalo dva dny po celém městě. Jeruzalémští vojáci a obyvatelé se před vraždícími agresory snažili ukrýt, kde jen to šlo. Ve většině případů to bylo marné. Podle Raimonda z Aguilers¹³⁷: „Někteří z našich utínali nepřátelům hlavy, další je zabíjeli šípy, takže padali z věží, a jiní jejich muka prodlužovali tím, že je házeli do plamenů. ... Člověk musel klopytat přes lidská i koňská mrtvá těla...“¹³⁸

Iftichár se svými vojáky ustoupil do Davidovy věže, kde je oblehla vojska Raimondova hraběte z Toulousu a Provence. Slovy Ibn al-Athíra: „Frankové jim zaručili svobodný odchod, takže se obránci nakonec vzdali. A jelikož Frankové dodrželi slovo, propuštění vyšli směrem k Askalánu a tam se zastavili.“¹³⁹ Raimond se stal jediným z vůdců křižáků, který propustil některé obránce města, místo aby je povraždil; byli mezi nimi Arabové i Židé. Tímto činem si vysloužil u muslimů obdiv.

Poněvadž Židé nebyli vyhnáni společně s křesťany z města a někteří pomáhali při obraně, všichni byli pokládáni za spojence muslimů. Nejhorší vraždění Židů bylo spácháno v hlavní synagoze. Podle muslimských i židovských pramenů tam Židé byli zahrnutí a v budově upáleni zaživa. Někteří se pokoušeli z plamenů zachránit, ale křižáci je hned pobíjeli. Další velký počet Židů byl zajat a prodáván do otroctví.¹⁴⁰

¹³⁶ Viz V. a M. Hrochovi, *Křižáci v Levantě*, s. 59.

¹³⁷ Raimond z Aguilers byl křižácký kronikář první výpravy

¹³⁸ A. Wheatcroft, *Nevěřící*, s. 205.

¹³⁹ F. Gabrieli, *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*, s. 39.

¹⁴⁰ Viz D. Boušek, *Židovská pout' a poutní místa na Blízkém východě v hebrejské cestopisné literatuře*

Zbylí arabští i židovští vojáci se stáhli do chrámové čtvrti, kde vznikl poslední větší odpor obránců. Zde na tomto posvátném místě započalo snad největší krveprolití.¹⁴¹ Raimond z Aguilers popisuje, jak vraždění pokračovalo následující den: „...ráno naši muži opatrně vstoupili na střechu chrámu, zaútočili na Saracény, muže i ženy, vytasili meče a jali se je stínat. Jiní Saraceni se vrhali z chrámu dolů...“¹⁴² Podle Ibn al-Athíra v mešitě Al-Aksá zemřelo přes sedmdesát tisíc lidí.¹⁴³ Fulcher z Chartres k této události dodává: „Kdybyste tam bývali byli, po kotníky byste se brodili v krvi utracených. Co ještě vyprávěti? Ni jediný z nich nezůstal na živu. Ba ani žen a dětí jejich nešetřili.“¹⁴⁴

U kronikářů této historické doby můžeme často sledovat zkreslení událostí, muslimové zveličovali činy spáchané křesťany a obráceně. Nicméně křížácká i muslimská díla popisující dobytí Jeruzaléma roku 1099 se do značné míry shodují. Křesťanští autoři neměli potřebu křížácké konání nijak zaobalovat, protože brutální vraždění oslavují jako zadostiučinění Božímu hněvu vůči „barbarům, pohanům a bezvěrcům“. Jako například Raimond z Aguilers: „Bylo to vskutku spravedlivé a nádherné Boží řízení, že se toto město naplnilo krví nevěřících, kteří je tak dlouho sužovali svým rouhačstvím. Celé město bylo plné mrtvol a krve ... O takovém masakru pohanů ještě nikdo neslyšel.“¹⁴⁵ Zpětně tuto událost popisuje obdobným způsobem jeruzalémský historik a kronikář Vilém z Tyru (1130-1186): „...ti, kteří znesvětili svatyni Páně a tím ji uzavřeli věrnému lidu, ji očistili vlastní krví a své zločiny odčinili smrtí právě na onom místě.“¹⁴⁶

Je pravděpodobné, že Jeruzalémský místodržící Iftichár uchránil křesťany před stejným osudem, jaký stihl ostatní obyvatele města, když je před útokem vyhnal. Křížáci by stěží ve svém šílenství poznali mezi křesťany a muslimy rozdíl.¹⁴⁷ Dobytím Jeruzaléma dosáhli „rytíři Kristovi“ svého vytouženého cíle.

„Teprve tehdy si uvědomili, čeho dosáhli. Ohromující velikost vítězství a jeho umístění ve vzdáleném a tajemném srdci křesťanského náboženství přesvědčily

12.-16. Století, s. 98.

¹⁴¹ Viz V. a M. Hrochovi, *Křížáci v Levantě*, s. 61.

¹⁴² A. Wheatcroft, *Nevěřící*, s. 205.

¹⁴³ Viz F. Gabrieli, *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*, s. 39.

¹⁴⁴ Fulchera Chartresského *Historie Jeruzalémská*, s. 47.

¹⁴⁵ A. Wheatcroft, *Nevěřící*, s. 205.

¹⁴⁶ G. Tate, *Křížáci v Orientu*, s. 45.

¹⁴⁷ Viz F. Cardini, *Evropa a islám*, s. 78.

účastníky, že Bůh opravdu bojoval na jejich straně a že to byl Kristus, kdo jim dal dobytá města a vítězné bitvy.¹⁴⁸

Ani neslýchaný masakr v Jeruzalémě nepřiměl al-Afdala nad Latiny „zlomit hůl“. Předpokládal, že dobyvačné ambice křižáků byly již ukojeny a Egypt z jejich strany není ohrožen. I přes ztrátu Skalního dómu a mešity al-Aksá byl stále egyptský velkovezír potěšen z porážek, které západní rytíři uštědřili Seldžukům.¹⁴⁹ Nadále s nimi udržoval kontakt, i když jim vytýkal vraždění muslimského obyvatelstva města.

Podle Alberta z Cách ze strachu z blížícího se egyptského vojska se rozhodla křižácká knížata na likvidaci zbývajících zajatců, aby nepomáhali Fátimovcům v obléhání města. Zabíjení byli opět muži, ženy i děti.¹⁵⁰ S obrovskou armádou al-Afdal přitáhl k přístavnímu městu Askalon. Cílem tažení nebylo „Franky“ porazit a vyhnat ...místo džihádu mečem jim (al-Afdal) nabídl mír, spolenectví proti Seldžukům a přátelsky jim doporučil přestup na islám.¹⁵¹

Křižáci nečekaně zaútočili na tábořící Egyptany a al-Afdalovu početnější armádu rozdrtili. Až po porážce u Askalonu si fátimovská vláda uvědomila, že křižáky zajímá pouze dobývání a dohoda s nimi není možná. Jednání západních armád vyvolalo v islámském světě úděs a pobouření. I když byl křižácký úspěch chápán jen jako dočasný, dobytí Jeruzaléma a vraždění jeho obyvatel se stalo nesmazatelným důkazem barbarství křižáků a hlavní součástí protikřesťanské propagandy a vyhlásování džihádu mečem.

¹⁴⁸ P. Partner, *Bůh válek*, s. 106.

¹⁴⁹ Viz M. Mendel, *Džihád*, s. 95-96.

¹⁵⁰ Viz A. Wheatcroft, *Nevěřící*, s. 205.

¹⁵¹ M. Mendel, *Džihád*, s. 97.

4. Křižácká přítomnost v Zámoří

V důvodech úspěchu křižáckých armád měl ibn al-Athír jasno: „To, že se Frankové (kéž je Bůh zatratí!) zmocnili mnohých území islámu, nastalo právě v období, kdy islámská vojska a jejich vládce zaměstnávaly vzájemné boje.“¹⁵² V době příchodu křižáků na Blízký východ rozdírala islám obrovská nejednotnost. Soupeření probíhalo mezi sunnity a ší'ity, ovšem ani tyto směry nebyly jednotné. Seldžučtí vládcí představující sunnitskou ortodoxii mezi sebou zápasili ne snad kvůli věroučným rozdílům, ale kvůli moci. „Strana Alího“ byla sice z velké části zastoupena Fátimovci, ale dále se utvářely různé extrémistické odnože ší'y jako například sekta asasinů¹⁵³.

Díky neustálému soupeření Turků a Arabů si syrští emírové zvykli na vlastní autonomii a nechtěli se vracet zpátky pod nadvládu Bagdádu nebo Káhiry. Zpočátku byli více na pozoru před islámskými mocnostmi než před křižáky.¹⁵⁴ Ší'ité i sunnitě nejprve nepřikládali křižácké přítomnosti dlouhodobý význam. Díky tomu západní rytíři založili v Zámoří čtyři samostatné státní celky. Postupně vzniklo edesské hrabství, antiochijské knížectví, jeruzalémské království a jako poslední hrabství Tripolis. „Syrští Frankové představovali umělý implantát do naprosto cizího prostředí. Jejich původní neznalost islámu a všeho s ním spojeného byla propastná: společnost, z níž pocházeli, je na to nepřipravila.“¹⁵⁵

Nejednotnost muslimských vládců, jaká panovala za křižáckého příchodu do Levanty, naneštěstí pro křižáky netrvala příliš dlouho. V roce 1127 se 'Imád-ad-Dín Zengí (1085-1146) zmocnil města Mosulu a v následujících letech postupně vybudoval stále silnější, muslimský stát v severní Mezopotámii a Sýrii. Expanze Zengího státu vedla až k pádu edesského hrabství roku 1144. Evropskou reakcí na ztrátu prvního založeného křižáckého státu bylo vyvolání druhé křižové výpravy (1147-1149), která ovšem pro křesťanské Zámoří napáchala více škody než užitku. Vůdcové výpravy a vládcové zbylých křižáckých států se rozhodli zaútočit na muslimský Damašek, který jako jediný z velkých muslimských měst byl ochoten s křižáky vycházet.

Tyto události vedly až ke vzniku společné egyptsko-syrské říše, jejímž vůdcem

¹⁵² F. Gabrieli, *Křižové výpravy očima arabských kronikářů*, s. 39.

¹⁵³ Sekta asasinů je extrémistická odnož ší'i ismá'ilíji. Založil ji Peršan Hasan as-Sabbáh zvaný Šajch al-džabal (Stařec z Hor), původně stoupenec sekty nizárijce. Roku 1091 se zmocnil pohoří Alamút v pohoří Elborz, později i lokalit v Sýrii a Iráku, odkud organizoval individuální politický teror. Viz H. Pavlincová, B. Horyna, *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 520.

¹⁵⁴ Viz G. Tate, *Křižáci v Orientu*, s. 61.

¹⁵⁵ P. Partner, *Bůh válek*, s. 111.

byl muslim kurdského původu Saláh ad-dín Júsuf ibn Ajjúb, v Evropě lépe známý pod jménem Saladin (1138-1193). Saladin podobně jaké Zengí a po něm jeho syn vládce Núr-ad-Dín (1118-1174) pěstoval u muslimů myšlenku džihádu mečem proti křižákům, jako úhlavním nepřátelům všech muslimů. Saladinovi se tak podařilo roku 1187 v bitvě u Hattínu zničit velkou část křižácké armády a téhož roku dobyl i město Jeruzalém.

Od pádu Jeruzaléma papežové a evropští panovníci vyhlášovali další křížové výpravy na jeho záchranu, ale žádná z nich už neměla takový vojenský úspěch jako ta první. Navíc čtvrtá křížová výprava (1202-1204) byla díky manipulaci Benátské republiky a proti vůli papeže nasměrována do Konstantinopole proti „východním bratrům“, kterým měla křižácká myšlenka teoreticky pomoci v upevnění jejich moci. Účastníci čtvrté křížové výpravy dobyli byzantské hlavní město a na jeho troskách založili na krátkou dobu latinské císařství (1204-1261), než ho nazpět znovu dobyli Byzantinci.

Od pádu Jeruzaléma se křesťanům podařilo město Jeruzalém získat už jen dohodou v roce 1239 na dobu deseti let. Po uplynutí tohoto stanoveného období město znovu oblehli Turci a křižáci ho ztratili navždy. Zbytky křižáků zůstávali v pásu pobřežních měst, který zbyl z jeruzalémského království až do roku 1291, kdy je kompletně vyhnaly armády egyptských Mamlúkú¹⁵⁶.

4.1. Porobené obyvatelstvo v křižáckých státech

„Frankové“ zpočátku nepovažovali zdejší starousedlíky za potencionální poddané, ale pouze za nepřátele, a tak se k nim i chovali. Po dobytí prvních měst a oblastí nebyly masakry jejich obyvatel nebo jejich vzetí do otroctví nijak výjimečné. Postupně však přibývalo případů, kdy bylo lidem poražených měst dovoleno se vykoupit nebo dokonce zůstat dále v oblastech spravovaných křižáky. Západní dobyvatelé tak museli ustavit systém, jak nakládat s jinověrečnými poddanými.

Podobně jako v zemích islámu, kde muslimové byli nadřazeni „vlastníkům Písma“, teď platilo v nově vzniklých křesťanských státech, že lidé dosahovali veškerých práv, pouze pokud byli katolickými křesťany. Ostatní byli podrobni různým

¹⁵⁶ Mamlúk byl původně příslušník otrockých jednotek. Mamlúci vytvořili vlivnou společenskou vrstvu v Egyptě za vlády Fátimovců a za dynastie Ajjúbovců (1171-1250). Jejich vliv na ajjúbovském dvoře stoupl natolik, že se zmocnili vlády (1250-1517). H. Pavlincová, B. Horyna, *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 589.

omezujícím zákonům, ke kterým patřilo například zamezení pobytu muslimů a Židů v Jeruzalémě, zákazy a nařízení ohledně nošení oděvů, vyšší daně¹⁵⁷ apod. Všechny tyto excesy vyvolaly exodus porobeného obyvatelstva z křižáckých území do oblastí stále ovládaných muslimy. Z Jeruzaléma odešlo hodně Židů a arabských příslušníků vyšších vrstev do Askalonu; Vilém z Tyru zaznamenal: „...svaté město bylo téměř bez obyvatel“.¹⁵⁸

Latinové nebrali ohledy ani na životy a práva východních křesťanů, kterým teoreticky přišli původně pomoci od cizí nadvlády. K místnímu obyvatelstvu se komplexně chovali jako dobyvatelé a křesťany východních ritů postavili téměř na roveň muslimům a Židům. Antipatie byly vzájemné, neboť pro místní následovníky Krista byla křižácká přítomnost v jejich zemích nepřijemná hlavně z důvodu, že se díky ní horšily vztahy a názory muslimů na všechny křesťany obecně. Křižáci dále sami sebe vyvýšili na post vládnoucí třídy a „východní bratři“ se tak s jejich příchodem nedočkali osvobození od cizí nadvlády, na které čekali jen někteří, pouze se změnila vládnoucí vrstva a některé zákony a opatření.

Západní rytíři pohlíželi na nekatolíky jako na méněcenné křesťany a jejich obřady a zvyky považovali za nesmyslné až rouhačské. Příslušníci jiné než pravoslavné církve byli sice považováni za heretiky, křižáci se však, stejně jako Seldžuci před nimi, přikláněli více ke spolupráci obzvláště s neortodoxními Armény a Syřany než se zástupci byzantské pravoslavné církve.¹⁵⁹ Nejvíce snad katolíci pohrdali právě ortodoxními křesťany, kteří byli pod ochranou nenáviděné Konstantinopole a jejího císaře.

Oproti tomu například libanonští Maronité dosáhli s křižáky dohody o spojenectví¹⁶⁰ a výrazně si od dob seldžucké nadvlády polepšili i křesťané (obzvláště monofyzité) v edesském hrabství. „Franků“ zde bylo od počátku jejich přítomnosti příliš málo a přežití a prosperování hrabství bylo závislé na arménské střední a vyšší vrstvě obyvatelstva. Balduin zvolil místo separace západních feudálů sblížení svých rytířů s tamními křesťany, k nelibosti svých fanatických souvěrců se sám oženil

¹⁵⁷ Zatímco pod arabskými a tureckými feudály platilo daň z hlavy veškeré nemuslimské obyvatelstvo, platilo ji nyní veškeré nelatinské obyvatelstvo. Muslimské obyvatelstvo musilo navíc platit dime – církevní desátek, od kterého byli křesťanští vesničané osvobozeni. Viz V. a M. Hrochovi, *Křižáci ve Svaté zemi*, s. 191.

¹⁵⁸ B. Waldstein-Wartenberg, *Řád johanitů ve středověku*, s. 258.

¹⁵⁹ Viz G. Tate, *Křižáci v Orientu*, s. 70.

¹⁶⁰ Viz D. Nicolle, *První křižová výprava 1096-1099*, s. 89-90.

s dcerou významného arménského knížete a své souvěrce vybídl ke stejnému sblížení s místní šlechtou.¹⁶¹ Pro edesské Armény tedy příchod křižáků opravdu znamenal osvobození.

Kromě několika těchto příkladů Latinové v ostatních státech místo aby s nekatolíky jednali jako s rovnocennými partnery a spojenci, chovali se k nim s despektem. Východním kněžím byl nově ustaveným latinským patriarchou zakázán vstup do chrámu Božího hrobu. Tímto aktem se patriarcha stal značně neoblíbeným u ortodoxních a syrských křesťanů, které považoval za heretiky a kacíře. Dále byly zabráný kostely,¹⁶² ve kterých se začaly konat obřady v latinské liturgii, neboť patriarcha usiloval o kompletní latinizaci Svaté země a požadoval poslušnost všech následovníků Krista ve Svaté zemi.¹⁶³ Východní křesťané si záhy uvědomili, že i když zprvu křižáky vítali jako osvoboditele, za vlády islámu se jim žilo lépe.

Latinové si brzy začali uvědomovat, že jsou sice vládnoucí třídou, ale současně nevelkou minoritou v moři nejrůznějších etnických i náboženských skupin. Usazovali se převážně ve velkých opevněných městech a od počátku trpěli nedostatkem pracovních sil k osídlení vesnic.¹⁶⁴ Bylo tedy potřeba zamezit odchodu místních obyvatel ze zemědělských oblastí a udržet je jako pracovní sílu na obdělávání půdy. Na rozdíl od měst nebyli z vesnic muslimové vyháněni. Rolníkům jakéhokoli vyznání se pod křesťanskou nadvládou vedlo převážně lépe než za vlády islámu.¹⁶⁵ Muslimové byli sice ve městech buď vyvražďeni nebo z nich vyhnáni, ale na venkově tvořili většinu. V převážně části venkovských oblastí převládali sunnitě, ší'ité a někde i východní křesťané.¹⁶⁶ Vlastní existence západních dobyvatelů závisela na porobených národech, kterými tak pohrdali.

Židovské komunity v křižáckých státech, krom masakru spáchaném po dobytí Jeruzaléma, netrpěly takovým útlakem jako jejich souvěrci v západní Evropě, kde se jejich postavení stále zhoršovalo. Palestiňští Židé dokonce často preferovali život v křesťany spravovaných městech a vesnicích. Křižáci si uvědomili, že pro ně mohou znamenat nemalé ekonomické zisky. A tak na rozdíl od prvotních masakrů, ve městech,

¹⁶¹ Viz V. a M. Hrochovi, *Křižáci ve Svaté zemi*, s. 45-46.

¹⁶² Viz G. Tate, *Křižáci v Orientu*, s. 70.

¹⁶³ Viz V. a M. Hrochovi, *Křižáci ve Svaté zemi*, s. 62.

¹⁶⁴ Viz B. Waldstein-Wartenberg, *Řád johanitů ve středověku*, s. 258.

¹⁶⁵ Důvodem byl francký feudální systém, ve kterém bylo lépe zaručeno vlastnictví majetku a investice do půdy. Viz P. Johnson, *Dějiny civilizací Svaté země*, s. 162.

¹⁶⁶ Viz G. Tate, *Křižáci v Orientu*, s. 67.

kteřá byla dobyta až po Jeruzalému, jako Tyros a Askalon, ůidovské obce přeůily bez vaznejšich ztrát. Ve správě i v soudnictví byli ůide postaveni na roveň všem nekřesťanským obyvatelům křiůackych států.¹⁶⁷

Nárůst katolických poutníků miricich do Svaté země velkou měrou motivoval poutnické hnutí evropských ůidu a obchod evropských měst s Levantou učinil cestu ke svatým místům více dostupnou. Obnovený křesťanský zákaz usidlovani ůidu v Jeruzaleme¹⁶⁸ sice vedl ke změnám ůidovské poutní tradice, návštěva Jeruzaléma byla povolena jen na krátkou dobu pro vykonání poutních obřadů, ale díky tomu se evropšti ůide usidlovali v ekonomicky silnějších primořskych městech. Ve 12. století šlo jen o jednotlivce, ovšem v průběhu následujícího staletí tyto snahy následovalo čím dál větší množství poutníků. Křiůaci tak necekane prispeli k poutim evropských ůidu do Svaté země a astecne i k jejich usazování se v ní.¹⁶⁹

4.2. Aklimatizace západního křesťanstva ve Svaté zemi

Čím více prichazeli západní dobyvatelé do styku s Turky a „Saracény“, začali vnímat rozpory – i kdyů zatím jen v malé míře – mezi tím, co o vyznavacich islámu slychali ve svých zemích, a vlastními zkušenostmi s těmito „nevericimi“. „Skutečný ůivot v Zámoří byl spletitý. Nepřátelství samo o sobě znamená urcity vztah a jeho všelijaké peripetie a projevy si vyůaduji vzajemne působení.“¹⁷⁰ Zpoatku si křiůaci udržovali svůj ůivotni styl a zvyklosti beůne na Blízkém východě jim byly cizí. Tím, jak byli závislí na domorodém obyvatelstvu, začali nenasilne a pozvolna přebírat některé způsoby svých poddaných a muslimských sousedů. I přesto si západní dobyvatelé od svých poddaných, hlavně muslimů, drůzeli odstup.

Důvody prebirani praktik a zvyků byly proste, rytíři, kteří prišli ze západní a střední Evropy, se rázem ocitli v oblastech s výšší ůivotni úrovní, neů na jakou byly zvyklí ve svých domovinach, přebírali tak hlavně způsoby, kteřé jim usnadňovaly ůivot. Například zdravotní péče zdešich lékařů nabízela mnohem větší znalosti místních chorob, neů tomu bylo u příchozích Evropanů. „Kronikar Vilém z Tyru zaznamenal, ůe

¹⁶⁷ Viz V. a M. Hrochovi, *Křiůaci ve Svaté zemi*, s. 194-195.

¹⁶⁸ V době vlády byzantské říše nad Svatý městem, zde panoval zákaz pobytu ůidu. Arabským dobytím Jeruzaléma byl tento zákaz zrušen a znouuustaven byl prave po příchodu křiůaku.

¹⁶⁹ Viz D. Boušek, *ůidovska pout a poutní místa na Blízkém východě v hebrejské cestopisné literatuře 12.-16. Století*, s. 96-97, 99-100.

¹⁷⁰ R. Fletcher, *Křiů a plmmesic*, s. 69.

jeho současníci „pohrdají znalostmi a praxí našich latinských lékařů a věří jen Židům, Samaritánům, Syřanům a Saracénům“.¹⁷¹

Fulcher z Chartres aklimatizaci západních křesťanů na zdejší podmínky popisuje takto: „...za našeho času obrátil Bůh Západ ve Východ. Neboť kteří jsme byli západníky, nyní stali jsme se východníky. Remešští nebo Chartresští stávali se Tyřany a Antiohijci. (...) Cizozemec stal se nyní jakoby domorodcem, a přistěhovalec starousedlíkem.“ Poněkud idealistický pohled dále pokračuje výkladem střetávání Západu s Východem: „Rozličnými jazyky spolu hovoří a pozdravují se. Jazyk cizí již společným se stal obojímu národu a známým a výraz spojuje ty, jichž rod jest neznám. Jestíť psáno: Lev a vůl spolu žráti budou plevy (Iz 11:7).“¹⁷²

Jak už bylo řečeno, Balduin za vlády v Edesse vybízel své druhy, aby se ženili s (v nejlepším případě movitými) Arménkami. Avšak podobné svazky s vyznavači islámu byly přísně zakázané. Ke vzájemným sňatkům s místními křesťankami bez ohledu na jejich etnický původ docházelo vesměs ve všech křižáckých državách. I když toto jednání nebylo obvyklé u významných šlechticů, u neurozených „Franků“ a členů nižší aristokracie to nebylo ničím zvlášť výjimečným.¹⁷³ I o tomto fenoménu Fulcher z Chartres ve svém díle podává zprávu: „...onen pojal tu již za manželku netoliko domorodou, ale i Syrskou nebo Arménku a někdy i Saracenu, došedší však milosti křesťní.“¹⁷⁴ Potomci vzeší z těchto smíšených rodin se nazývali poullains.

Takovéto „mísení kultur“ neprobíhalo ve většinové míře a nebylo nijak vykonstruované. Křižáci se prostě jen přizpůsobovali místním poměrům. Je však pravdou, že obchodníci z evropských měst jako Benátčané nebo Pisánci, kteří byli v křižáckých městech hojně přítomni, se od své kultury nevzdalovali jako Latinové trvale usídlení v Zámorí. Což lze vysvětlit faktem, že na rozdíl od křižáků, tito kupci neztratili kontakt se svými domovy a v Levantě se usidlovali společně do pro ně určených čtvrtí.¹⁷⁵

U účastníků první výpravy a jejich potomků do jisté míry opadlo i náboženské nadšení pro „svatou válku“. Tito starousedlíci často dávali přednost diplomacii před bojem a neměli zvlášť velký ostych před dohodami s různými muslimskými celky.

¹⁷¹ A. Bridge, *Křižové výpravy*, s. 96.

¹⁷² Fulchera Chartreského *Historie Jeruzalémská*, s. 140.

¹⁷³ Viz *Toulky minulostí světa* editor Zdeněk Volný, s. 125-126.

¹⁷⁴ Fulchera Chartreského *Historie Jeruzalémská*, s. 140.

¹⁷⁵ Viz *Toulky minulostí světa* editor Zdeněk Volný s. 126.

„Nezvyklé ovzduší a naprosto odlišné zvyklosti vedly k rychlému ochabnutí křižáckého ducha...“¹⁷⁶

Díky úspěchu první kruciáty proudili z Evropy na Blízký východ další fanatičtí rytíři zapálení pro boj za „pravou víru“. Tito křižáci neznali zdejších poměrů byli pohoršeni „symbiózou“ zámořských křižáků s místními etniky. Neschvalovali smíšené sňatky a nechápali, jak mohou vítězové nad „nevěřícími“ přebírat jejich zvyklosti. „Zdůrazňovali, že přišli potřit nevěřící, a nikoli s nimi splynout.“¹⁷⁷ Ale mezi „Franky“ a těmi, jimž vládli, nebyly užší společenské styky, tak to připadalo pouze nově příchozím křižákům.

Nově příchozí křižáci si představovali tažení jako spravedlivou válku, ve které pro příměří není místo. Starousedlíky považovali za zkažené muslimským a celkově východním vlivem.¹⁷⁸ Dobrý příklad představy, že východní ovzduší zhoršuje křesťanskou morálku, reprezentuje pohled kronikáře a biskupa Akkonu Jakuba z Vitry (1160-1240): „mezi poulainy se najde sotva jeden z tisíce, který bere své manželství vážně. Nepovažují smilstvo za smrtelný hřích. Od dětství jsou hýčkáni a oddávají se tělesným slastem, zato Božím slovu neuvykli a berou je na lehkou váhu...“¹⁷⁹

Hlavním zájmem čerstvě příchozích bylo vlastní obohacení a pobíjení co nejvíce „pohanů“. Fakt, že zrovna probíhalo příměří mezi křižáckými a islámskými státy, je nezajímá. Pro ně byli muslimové prostě nepřátelé, vůči kterým není třeba dodržovat dané slovo, a mír s nimi není možný. Tito noví příchozí představovali z křesťanské strany největší ohrožení stability, která i bez jejich přítomnosti byla dosti vzácná.

4.3. Názory na křižáky

I když křižáci déle usedlí v Zámorí začali přebírat některé místní praktiky a zvyky, čímž se trochu přiblížili byzantské a arabské životní úrovni, Byzantinci je stále považovali za ziskuchtivé barbary holdující válkám. Anna Komnena ve své knize v tomto zastává názor, u Byzatinců zcela běžný: „Latinové jsou vůbec velmi lakotní... jakmile se rozhodnou napadnout nějakou zemi, nelze je už zadržet a přestávají se řídit rozumem.“¹⁸⁰ „...z touhy po penězích dokáží využít první nahodilé příčiny k porušení

¹⁷⁶ B. Waldstein-Wartenberg, *Řád johanitů ve středověku*, s. 30.

¹⁷⁷ V. a M. Hrochovi, *Křižáci ve Svaté zemi*, s. 45.

¹⁷⁸ F. Cardini, *Evropa a islám*, s. 79.

¹⁷⁹ A. Wheatcroft, *Nevěřící*, s. 215.

¹⁸⁰ A. Komnena, *Paměti byzantské princezny*, s. 294.

smluv.¹⁸¹ Řekové často západní křesťany hanili a byli jimi znechuceni: „Velmi rozšířená byla domněnka, že ,křtí své děti slinami, jedí vlčí maso, pijí vlastní moč a své špinavé kalhoty perou v hrncích na vaření.“¹⁸²

Pro Byzantince navíc nebylo pochopitelné, jak křižáci mohou ve válce a zabíjení vidět něco čestného, nebo dokonce svatého. Východní církve si uchovala tendence vidět jakékoliv zabití člověka jako hřích a zabíjení ve válce platilo stále za vraždu. Lidem, kteří zabili, bylo odepřeno na tři roky přistoupit k přijímání.¹⁸³ Válka nebyla oslavována a válečníci, kteří padli v boji proti nevěřícím, nebyli vnímáni jako mučedníci. Navíc bylo nepředstavitelné, aby meč do boje pozvedl duchovní, tak jak tomu často bylo u západního kléru.¹⁸⁴ Anna Komnena ve své knize ukázala diferenciatní přístup k válce u západních a východních duchovních:

„My chápeme úlohu kněze zcela jinak než Latinové. Nás učí církevní i světské zákony a evangelium: ‚Nedotýkej se, neříč, neútoč, vždyť si posvěcený.‘ Latinský barbar dokáže sloužit mši a držet v levé ruce štít a kopí v pravici, podávat tělo a krev Páně a dívat se přitom na vraždění, a stává se tak podle Davidova žalmu¹⁸⁵ ‚mužem, který prolévá krev‘. Tito barbari dovedou být zároveň kněžími i bojovníky.“¹⁸⁶

Křižáci si za své vlády v Palestině a Sýrii nepřátelili až na výjimky všechny porobené skupiny obyvatelstva. U poddaných byli snad ještě více neoblíbeni než muslimští nebo byzantinští vládci před nimi. Na všechny Orientálce působili západní agresori jako barbarští, hrubí a násilní nevzdělanci. Východní křesťané si po prvotním rozčarování uvědomili, že je křižáci minimálně po náboženské stránce utiskují a upírají jim autonomii, které se jim za islámských vládců dostávalo. Díky tomu se jejich nepřátelství vystupňovalo do takové míry, že přímo doufali v „záchranu“ z muslimské strany.¹⁸⁷

Židovské komunity v křižáckých státech v takovýto zákrok některé muslimské (nejlépe fátimovské) mocnosti doufali už od pádu Jeruzaléma roku 1099. To ostatně dokládá židovský dopis napsaný krátce po dobytí města, jehož autor se vydal ze své země na pouť do Jeruzaléma těsně před příchodem křižáků:

„...Sultán (al-Afdal) – Bůh požehnej jeho vítězství – znovu města (Jeruzaléma) dobyl a zavedl spravedlnost dosud nevídanou v historii žádného krále na světě ... Když

¹⁸¹ Tamtéž s. 291.

¹⁸² A. Bridge, *Křižové výpravy*, s. 178.

¹⁸³ Viz V. a M. Hrochovi, *Křižáci ve Svaté zemi*, s. 67.

¹⁸⁴ Viz G. Tate, *Křižáci v Orientu*, s. 147.

¹⁸⁵ Žalm 26, 9.

¹⁸⁶ A. Komnena, *Paměti byzantské princezny*, s. 299.

¹⁸⁷ Viz V. a M. Hrochovi, *Křižáci ve Svaté zemi*, s. 190.

mu však Bůh vrátil požehnaný Jeruzalém, bylo to jen nakrátko a tak jsem se na cestu nemohl vydat. Přišli totiž Frankové a zabili všechny ve městě, ať to byl ismáilovec nebo Izraelita. ... Všichni jsme s určitostí počítali s tím, že náš sultán – Bůh požehnej jeho vítězství – se proti Frankům postaví a zažene je. A však přes všechnu víru byly naše naděje zklamány.“¹⁸⁸

Židům sloužil zákaz jejich pobytu v posvátném městě jako stálá připomínka jeruzalémského masakru. Tímto zákazem také křesťané Židům neustále předhazovali svou nadřazenost, a propagovali tím církevní názory, že Bůh zavrhl židovský lid, který tak na Svaté město nemá žádný nárok. Zákaz pobývání v Jeruzalémě na Židy těžce doléhal a křižáckou přítomnost chápali jako hanobení svatých míst. Tento dojem líčí ve svém díle *Megilat ha-megale* židovský matematik, astronom a filosof Avraham bar Chija: „Od té doby, kdy byl Chrám znesvěcen ... a odstraněno věčné světlo, zamezili Izraeli modlit se v Chrámu a konat přikázání modlitby..., protože ode dne, kdy se tito hříšníci zmocnili Chrámu, nedovolují Izraeli v přístupu k němu.“¹⁸⁹

Rabi Jehuda al-Harízí (1165-1225) ve své knize *Tahkemoni* popsal pocit nespravedlnosti, který byl tímto zákazem u vyznavačů judaismu vyvolán: „Není správné, aby Ezauovi synové <křesťané> byli dědici svatého Chrámu, zatímco synové Jákobovi jsou odtud vyhnáni, protože by pohané mohli říkat: ‚Odvrl Bůh v hněvu svého prvorozeného syna a pozdvihl syna zapuzené do postavení právoplatné manželky...‘“¹⁹⁰ Dále al-Harízí zaznamenal odpověď palestinského Žida na otázku, proč Židé nesídlí ve Svatém městě za času křesťanů: „Protože řekli, že jsme zabili jejich boha, čímž jsme je znevažili. A kdyby nás <v Jeruzalémě> našli, zaživa by nás pohltili; což by nás neukamenovali, kdybychom před nimi obětovali, co se jim hnusí?“¹⁹¹

Křižáky však nejvíce nenáviděli Prorokovi následovníci. Nejhorším projevem křesťanské krutosti pro ně byly masakry spáchané při první křuciátě. Jeruzalémské krveprolití bylo něco, na co muslimská společnost nemohla zapomenout a za co požadovala pomstu. V protikřižácké propagandě se tak stále opakoval motiv odplaty za vraždění spáchané na zástupcích „pravé víry“ nelítostnými „nevěřícími Franky“. Křižáci navíc muslimy pohoršovali svým jednáním, neboť často porušovali dohody o příměří, které muslimská strana brala za závazné.

¹⁸⁸ G. Tate, *Křižáci v Orientu*, s. 137-138.

¹⁸⁹ D. Boušek, *Židovská pout' a poutní místa na Blízkém východě...*, s. 99.

¹⁹⁰ D. Boušek, *Židovská pout' a poutní místa na Blízkém východě...*, s. 115.

¹⁹¹ D. Boušek, *Židovská pout' a poutní místa na Blízkém východě...*, s. 99.

Muslimové dále považovali západní křesťany téměř ve všech ohledech za nečisté a zkažené. Chování Latinů bylo pro muslimy urážlivé, protože neustále veřejně vykonávali skutky pro islám zakázané a trestné (haram¹⁹²). Arabové i Turci byli zvyklí v zemích, kterým vládli, na projevy křesťanské zbožnosti, ovšem v mnohem menší míře. V muslimských zemích totiž jinověrci nemohli znaky svého náboženství veřejně prezentovat.

V Jeruzalémském království a v přidružených hrabstvích si však katolíci vystavili velké množství symbolů své víry, které muslimy přímo uráželi. Zobrazení svatých v podobě soch a obrazů a snad nejhroší ze všeho všudypřítomný křesťanský kříž. Právě prorok Ísá¹⁹³ na kříži jim neustále prezentoval podle islámu špatný křesťanský názor ohledně Ježíšova ukřižování i božství.¹⁹⁴ Šajzarský emír Usáma ibn Munkiz¹⁹⁵ v díle *Kitáb all-tibár* (Kniha zdokonalování pomocí příkladů) popisuje své rozčarování ohledně křesťanského smýšlení o Kristu:

„Viděl jsem jednoho z Franků, když přišel k emíru Mu'ínuddínovi (Alláh se nad ním smiluj!) v Dómu skály. Zeptal se ho: ‚Chtěl bys vidět Boha jako malé dítě?‘ Odpověděl mu: ‚Ovšem.‘ Vedl nás a ukázal nám obraz Panny Marie držící na klíně maličkého Krista (mír s ním!) řka: ‚Toto je maličký Bůh.‘ Bůh je nad to, co o něm nevěřící mluví, převysoko vyvýšen!“¹⁹⁶

Pro islám je nemístné uctívat cokoliv jiného než Boha jediného a křížácké klanění před kříži, vyobrazení Krista nebo ostatních svatých považovali muslimové za modloslužebnictví. Kronikář ‘Imád-ad-Dín¹⁹⁷ vypráví o křížáckém, pro islám nepatřičném, vztahu k relikvii „pravého kříže“: „Když tento kříž pozvedli a postavili, každý křesťan se před ním ukláněl a padal v prach. Oni tvrdí, že byl vyroben ze dřeva, na kterém byl podle nich ukřižován ten, jehož uctívají... Bylo jim předepsáno, aby jej uctívali jako boha, a tak před ním padali v prach.“¹⁹⁸

‘Imád-ad-Dín ve svém líčení křížáckého chování spojuje nedokonalou znalost s předpojatým nepřátelstvím. Reprezentuje tak obvyklý obraz, jaký si o křesťanství

¹⁹² Viz L. Kropáček, *Duchovní cesty islámu*, s. 125.

¹⁹³ Ísá arab. Ježíš

¹⁹⁴ Viz A. Wheatcroft, *Nevěřící*, s. 211-213.

¹⁹⁵ Usáma ibn Munkiz (1095-1188) byl rytíř a spisovatel strávil celý život v neustálých kontaktech s Franky, syrskými emíry a fátimovskými chalífy z Egypta. Často býval hostem v jeruzalémském království v dobách míru a s některými křížáky dokonce navázal přátelské vztahy. Viz F. Gabrieli, *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*, s. 25-26.

¹⁹⁶ Usáma ibn Munkiz, *Kniha zkušeností arabského bojovníka s křížáky*, s. 206.

¹⁹⁷ ‘Imád-ad-Dín al-Isfahání (1125-1201) byl sekretářem Núr-ad-Dína a poté Saladina, jemuž jako podřízený soudce al-Fádila vedl kancelář. F. Gabrieli, *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*, s. 27.

¹⁹⁸ F. Gabrieli, *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*, s. 137.

vytvořili středověcí muslimové¹⁹⁹:

„Frankové řekli: ‚Zde je obraz býka a osla, ráje a pekla, zde jsou ukazovátka a svaté zákony. Zde byl ukřižován Mesiáš, zde byla vysvěcena hostie, zde se vtělilo božství, zde se zrodilo lidství. Zde se spojila dvojitá podstata, zde byl vztyčen kříž, sem sestoupilo světlo a rozehnal temnotu.‘ A tímto způsobem pokračovali a opakovali podobné omyly v předmětu jejich náboženství, s falešným představami odchylnými se od správně se jevící víry.“²⁰⁰

Středověcí křesťanští autoři zabývající se islámem byli vždy pohoršeni polygamií, kterou islám povoluje. Tento jev Pavel Alvarus (z. 861), autor životopisu svatého Eulogia, vysvětloval tak, že muslimové „do umdlení holdují tělesným radovánkám... a hříšné svody těla jsou jim nadevšechno duchovní ctnosti.“²⁰¹ Ze strany muslimů vznikaly obdobné představy o křesťanské promiskuitě jako opaku k vlastnímu správnému jednání. Příkladem takového názoru je ‘Imád-ad-Dínova reflexe franských prostitutek: „U Franků totiž vdaná žena, která se dá neženatému, nečiní hříchu, naopak kněží ospravedlňují svobodné muže, kteří dohnání do úzkých se s nimi těší.“²⁰²

Aby muslimové vyjádřili své pohrdání těmito „zmatenými nevěrci“, přirovnávali je k věcem, které z pohledu svého náboženství považovali za nejvíce odpudivé a hříšné. Běžný byl příměr ke zvířatům, zvláště pak prasatům a psům.²⁰³ Mnoho muslimských autorů bylo přesvědčeno, že důvody křížácké hrubosti spočívají v klimatu jejich domovin: „Nesmírný chlad... je připravil o slušné způsoby a zatvrdil jejich srdce... Barva jejich kůže je pochopitelně bílá a oni jako zvířata prahnou jenom po válce, boji a lovu.“²⁰⁴

Tento pohled se odrážel i v arabské terminologii. Aby bylo lépe poukázáno na křesťanskou zvrácenost, začali se k označení hlavně katolíků používat barvitější výrazy. Oproti východním křesťanům (nasára²⁰⁵) a Byzantincům (Rúm) byli katolíci vždy zvaní Ifrandž, tedy Frankové, ať pocházeli z jakékoliv evropské země. Čím dál častěji se však pro západní křesťany začal používat termín káfir – nevěřící, jinověrec – který z původně neutrálního islámského právního termínu začal dostávat silně negativní náboj.²⁰⁶ Stále používanější byl i výraz ily, tedy „necivilizovaní“, který poukazoval na křížácké

¹⁹⁹ Viz F. Gabrieli, *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*, s. 306.

²⁰⁰ F. Gabrieli, *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*, s. 146.

²⁰¹ A. Wheatcroft, *Nevěřící*, s. 115-116.

²⁰² F. Gabrieli, *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*, s. 190.

²⁰³ Viz A. Wheatcroft, *Nevěřící*, s. 130-131.

²⁰⁴ A. Wheatcroft, *Nevěřící*, s. 130.

²⁰⁵ *Nasára* od singuláru *nasrání* znamená stoupenec nazaretského, Ježíše z Nazaretu.

²⁰⁶ Viz L. Kropáček, *Islám a Západ*, s. 30-31.

barbarství.²⁰⁷

V dílech arabských a tureckých kronikářů se můžeme setkat převážně s vysloveně negativním pohledem na „Franky“. O to zajímavější jsou proto poznatky Usámy ibn Munkize. Ten kromě popisu záporných rysů křižáků píše i o některých jejich dobrých vlastnostech: „Každý člověk, který pozná záležitosti Franků, musí chválit Alláha a uctívat Ho. Neboť v nich vidí jakýsi druh zvířat, která mají ctnost statečnosti a bojeschopnosti, ale žádnou jinou...“²⁰⁸ a dále pokračuje: „Neznají žárlivost, ani nemají smysl pro čest, a přece mají v sobě převelikou statečnost.“²⁰⁹ Právě odvaha je jedna z mála povahových stránek, které si muslimové, alespoň z počátku, na křižácích cenili.

Emír ze Šajzaru ve svém díle také poukazuje na rozpory v chování jednotlivých křižáků: „Každý, kdo nedávno přijel z franské země, je mnohem hrubší než ten, kdo již zdomácněl a šil se s muslimy.“²¹⁰ Usáma, jak sám tvrdí, měl mezi křižáky důvěrné přátele, nicméně dodává, že i franští starousedlíci v mnoha případech nebyli vyznavačům islámu nakloněni: „Mezi Franky jsou někteří, kteří přijali mravy naší země a šili se s muslimy. Takoví jsou lepší než ti, kteří nedávno přišli ze své země. Leč takoví jsou výjimkou, podle které nelze soudit na ostatní.“²¹¹

Jistě probíhaly přátelské styky mezi muslimy i křižáky, nicméně k tomu docházelo zřejmě jen mezi jednotlivci. Například andaluský geograf, cestovatel a básník Ibn Jobair (1145-1217) popisuje, jaký soulad panoval mezi obchodníky: „Křesťané nechávají platit muslimům taxu, která je bezvýhradně přijímána. Křesťanští obchodníci naopak platí ze svého zboží, když překračují muslimská území. Shoda mezi nimi je dokonalá a respektuje se rovnoprávnost. Válečníci se starají o své války, lid ale žije v míru.“²¹² Ve větším měřítku šlo však něco takového stěží. Neboť muslimům, kteří zatím s křižáky do kontaktu nepřišli, zprostředkovávali jejich souvěrci svá vlastní setkání s nimi v těch nejhorších barvách.

V islámské obci tedy jednoznačně převládal názor, že západní křesťané představují zlo, jsou zkažení a krutí. Obdobné názory kolovaly i o muslimech na katolické straně. Za panování takovýchto přesvědčení tedy těžko mohlo dojít

²⁰⁷ Viz A. Wheatcroft, *Nevěřící*, s. 130.

²⁰⁸ Usáma ibn Munkiz, *Kniha zkušeností arabského bojovníka s křižáky*, s. 202.

²⁰⁹ Usáma ibn Munkiz, *Kniha zkušeností arabského bojovníka s křižáky*, s. 208.

²¹⁰ Usáma ibn Munkiz, *Kniha zkušeností arabského bojovníka s křižáky*, s. 205.

²¹¹ Usáma ibn Munkiz, *Kniha zkušeností arabského bojovníka s křižáky*, s. 212.

²¹² J. Kovařík, *Meč a Kříž*, s. 215.

k přátelským setkáním ve větších rozměrech. Spíš se jen prohlubovala nenávisť poražených následovníků Proroka vůči křižákům.

5. Následky křížových výprav

5.1. Dopad křížových tažení na východní křesťanství

Anna Komnena ve své knize popisuje předpokládané následky křížácké intervence v Malé Asii a na Blízkém východě:

„Příchodu těchto davů předcházela záplava kobylek, které se nedotkly obilí, ale zničily hrozným způsobem vinice. Tehdejší vykladači vysvětlovali, že tento úkaz je znamením toho, že příchod keltské armády nezasáhne do křesťanských záležitostí, ale že těžce postihne barbarské Ismaelity, kteří se oddávali opilství... Takovým způsobem tedy vykladači vysvětlili význam vinné révy a obilí.“²¹³

Skutečností však bylo, že východní křesťanství doplatilo na křížácké výboje snad nejvíce. Papež Urban II. do výpravy rytířů Kristových alespoň formálně vkládal naději na pomoc a osvobození „východních bratří“ od útlaku „pohanů“. Naplnit tento vznešený cíl se katolíkům ovšem ani v době jejich vlády nad Svatou zemí nepodařilo. Po pádu Akkonu a vyhnání zbytků křížáků z Levanty Mamlúci nenastolili na svých územích tak tolerantní vládu k „vlastníkům písma“ jako předešlí muslimští vládci. Postavení křesťanů jakožto „chráněného lidu“ se začalo od konce 13. století obecně zhoršovat.²¹⁴

Z velké části za to byla zodpovědná kolaborace některých převážně neortodoxních křesťanských skupin se západními rytíři, jako tomu bylo například u Arménů v Kilikii. Díky těmto případům spolupráce s křížáky začali být Mamlúci podezřívaví vůči všem křesťanům obecně, i těm, kteří se už zpočátku od křížáků distancovali a nijak jejich snažení na Blízkém východě nepodporovali. Fakt, že syrští a palestínští křesťané ani o žádnou pomoc ze Západu nežádali, neboť dávali přednost soužití s muslimskými vládci, Mamlúky nezajímalo.

Mamlúci vesměs nepřišli s novými zákazy a nařízeními vztahujícími se na ahl adh-dhimma. Jen důsledněji dbali na dodržování Umarovy smlouvy²¹⁵. V dobách vlády Umajjovců a některých Abbásovců, kdy panoval liberálnější vztah k „vlastníkům písma“, bylo možné některá nařízení obejít. Kdežto Mamlúci zamezili jakémukoli kompromisu v jednání s křesťany a samozřejmě i Židy, pokud šlo o tyto stanovy.

Křesťanské menšiny byly čím dál více a usilovněji utiskovány a vylučovány z

²¹³ Anna Komnena, *Paměti byzantské princezny*, s. 292.

²¹⁴ Viz V. a M. Hrochovi, *Křížáci ve Svaté zemi*, s. 276–268.

²¹⁵ Nejedná se o smlouvu druhého pravověrného chalífy Umara s křesťany a Židy v Jeruzalémě, ale o pakt umajjovského chalífy Umara II. (717-720).

okolní společnosti. Na místech v úřední správě, která byla dříve často obsazována křesťany, se stále více usazovali vzdělaní muslimové, čímž se zmenšovalo křesťanské pole působnosti. Veškerý tento nátlak vedl ke snižování počtu křesťanských příslušníků na úkor konverzí k islámu. Tento faktor byl obvyklý i před křížáckými výpravami, po kruciátách ovšem zintenzivněl. Vláda Mamlúků v bývalých křížáckých panstvích vedla, až na výjimky, jako byla komunita maronitských křesťanů v libanonských horách, k výraznému snížení neislámského obyvatelstva. Křížové výpravy tak přispívaly k důraznější islamizace ve Svaté zemi.²¹⁶

Zvýšenému útlaku byli vystaveni dokonce i koptští křesťané v Egyptě, kteří po masakru v městě Bilbejs neměli sebemenší nutkání uzavírat s křížáky dohody. I v jejich řadách začali narůstat muslimské konverze, což před křížovými výpravami i v jejich průběhu nebylo ani zdaleka běžné.²¹⁷

„V době, kdy na Blízký východ dorazili křížáci, představovali tam křesťané pravděpodobně většinu obyvatelstva. Různé církve byly sice mezi sebou rozdělené a v různých ohledech se od sebe odlišovaly, ale v jistém smyslu se jim dařilo dobře. Když křížáci odešli, všechny tyto církve upadaly.“²¹⁸

Dalším důvodem útisku východních (v tomto případě ortodoxních) křesťanů byla ztráta ochrany ze strany Byzance, která díky čtvrté křížové výpravě přišla o vliv v regionu a tím i o moc zastat se pravoslavných věřících. Právě dobytím Konstantinopole křížáky na počátku 13. století vznikla obrovská trhlina ve vztazích křesťanského Východu a Západu. Neuvěřitelně necitelný čin ze strany křížáků vyvolal u ortodoxních křesťanů nedozírnou nenávist k latinské církvi.

Zprávou o dobytí Konstantinopole křížáky byl papež Inocenc velice potěšen. Zdálo se, že se čtvrté křížové výpravě podařilo sjednotit východní a západní církve pod autoritu Říma, o což západní křesťanstvo usilovalo od velkého schizmatu. Papež, který nevěděl o způsobu křížáckého naložení s městem a jeho obyvateli, poslal novému latinskému císaři blahopřejný dopis. Když se Byzantinci doslechli, že papež s masakry a drancováním souhlasí, většina ortodoxních křesťanů nabyla přesvědčení, že ustavení latinského císařství byl od počátku papežův záměr.²¹⁹

Kvůli pádu Konstantinopole a zřízení latinského císařství na dlouhou dobu vymizely kontakty a rozhovory mezi římskokatolickou a pravoslavnou církví. Následky

²¹⁶ Viz. V. Hrochová, *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*, s. 248.

²¹⁷ Viz D. Nicolle, *Pád Akkonu 1291*, s. 91.

²¹⁸ P. Johnson, *Dějiny civilizací Svaté země*, s. 172.

²¹⁹ A. Bridge, *Křížové výpravy*, s. 176-178.

čtvrté křížové výpravy přetrvaly několik století. „...protilatinské cítění se stalo dominantním rysem byzantského patriotismu.“²²⁰

5.2. Zhoršení postavení židů za křížových výprav

Křížové výpravy jednoznačně způsobily židovskému světu ohromné škody, a to jak v Evropě, tak na Blízkém východě. Doba křížových výprav v západní a střední Evropě nepředstavuje počátek ani završení západokřesťanského antijudaismu a násilí páchaném na židovském obyvatelstvu. Ztělesňuje spíše oprášení starých záští a vytváření nových předsudků a smyšlených představ.

V Evropě byly židovské komunity v jedenáctém století relativně dobře integrovány a pogromy spáchané lidovými houfy první křížové výpravy tedy přišly jako blesk z čistého nebe. K výbuchům násilí a nuceným křtům sice docházelo již dříve, ale vesměs šlo o ojedinělé excesy. „První křížácká výprava byla prvním případem, kdy lidová nenávisť vůči Židům vzplanula tak mocně, že se vymkla jakékoli kontrole světských a církevních autorit, které žádaly, aby byli Židé vzati pod ochranu.“²²¹ Církevní autority se sice snažily lidovému běsnění zabránit, pogromy však vznikly v ovzduší ovlivněném církevními protižidovskými tezemi.

Masakry z roku 1096 jsou svým způsobem převratné, probíhalo při nich ruku v ruce zabíjení a loupežné rabování. Mezi jejich příčiny patří současně jak závist, tak náboženské předsudky. Je ovšem těžké určit, nakolik tyto zfanatizované masy doopravdy usilovaly o „pomstu za smrt Spasitele“ a do jaké míry šlo jen o zisk židovského majetku.²²²

Vcelku můžeme vůdce a členy lidových křížových výprav jednoznačně označit za fanatiky, neboť sami sebe považovali za „dobré“ a „čisté“, zatímco Židé byli v jejich očích těmi „nečistými“ a „zlými“.²²³ I když předpokládali, že konají správnou věc ve jménu Krista, ve skutečnosti se prohřešili proti vlastní víře. Samotná volba „smrt nebo křest“ je pro křesťanství i z pohledu tehdejšího církevního práva nepřijatelná.

Přestože byly konverze vykonány formou donucení, nebylo možné je prohlásit za neplatné. Biskupové ani papež těmto christianizovaným Židům neumožnili zpětnou

²²⁰ G. Tate, *Křížáci v Orientu*, s. 173.

²²¹ A. Drexlerová, *Jákob a Ezau na cestě ke smíření?*, s. 69.

²²² Viz A. Drexlerová, *Jákob a Ezau na cestě ke smíření?*, s. 70.

²²³ Viz G. Hole, *Fanatismus*, s. 64-65.

konverzi. Naproti tomu císař Jindřich IV., hned jak se o pogromech dozvěděl, nechal okamžitě celou záležitost prošetřit a pokřtěným Židům povolil návrat k judaismu. Císařovým rozhodnutím byl papež Urban II. pobouřen, neboť pro klérus byli tito Židé už křesťany a odpadlictví se mělo trestat.²²⁴

Obětím pogromů v Praze návrat k judaismu povolen nebyl. Český kníže Břetislav II. považoval stejně jako papež jejich křest za platný. Čeští Židé po konfliktu z roku 1096 chtěli zemi opustit ze strachu, že se křesťanský náboženský zápal bude opakovat. Český kníže tak nařídil zkonfiskovat jim všechny majetek.²²⁵ Kronikář Kosmas zaznamenal argumenty Břetislavova správce pro toto jednání: „Zplozený z kurvích synů, ty národe Izmahelitský, ... Bez groše přišli jste k nám, tedy bez groše jděte, kam chcete.“²²⁶ Ti co mohli, se přesouvali do Polska a Uher.

Židé konverze svých bližních nesli velice těžce. Odpadlictví od víry je v judaismu považováno za jeden z nejzávažnějších hříchů, proto bylo přijetí křtu, i když nucené, naprosto nepřijatelné. Důsledkem první křížové výpravy bylo, že se v židovském obyvatelstvu utvrdila myšlenka obětování života pro víru (Kiduš ha-Šem „posvěcení Božího jména“). Tuto myšlenku dále formuloval židovský myslitel Jehuda ben Šmu'el z Řezna (1140-1217) v knize Sefer chasidim (Kniha zbožných). Teologický přístup Kiduš ha-Šem reaguje na alternativu „smrt nebo křest“ odmítnutím sebeobrany a vyzdvihuje mučednickou smrt. Navíc Žida opravňuje k jinak zakázané sebevraždě, ale i k zabití vlastní rodiny.²²⁷

Židovské komunity zdecimované křížáckým běsněním byly sice v průběhu let obnoveny, ale s vyhlášením nadcházejících výprav stoupaly šance na propuknutí dalšího násilí nasměrovaného proti „vrahům Boha“. „Ghetto bylo vhodným objektem, na kterém se mohla vybit agresivita anonymního zástupu, vedeného náboženskou a sociální nenávisť, ale také touhou po loupeži. V tomto davu se objevovali místní chudí, ... fanatici všeho druhu, kněží, mniši i měšťané.“²²⁸ Díky církevní intervenci však pogromy při dalších výpravách neměly tak drastický scénář jako při té první. Projevy antijudaismu si však za křížácké epochy našly i jiné druhy obvinění ukazující na zkaženost židovské menšiny.

²²⁴ Viz D. Mayer, *Kapitoly z židovských dějin*, s. 186.

²²⁵ Viz T. Pěkný, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 17–18.

²²⁶ T. Pěkný, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 18.

²²⁷ Viz P. Sládek, *Malá encyklopedie rabinského judaismu*, s. 130.

²²⁸ T. Pěkný, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 175.

V Anglickém Norwichi roku 1144 se znovuzrodila pověra o rituální vraždě spáchané na křesťanském chlapci. Chlapec jménem William sloužící v židovské domácnosti se o Velikonocích ztratil. Někteří křesťané usoudili, že židovská rodina, u které chlapec sloužil, ho rituálně obětovala. Podobná tvrzení vznikala v průběhu 12. a 13. století napříč Anglií a Francií i v Německu. Předpokládalo se, že Židé zabíjejí křesťany, nejčastěji děti, aby si připomněli svůj hrůzný čin – ukřižování Ježíše. Nebo aby použili jejich krev k magickým účelům.²²⁹

Židé byli pro tato obvinění znovu a znovu pronásledováni a zabíjeni lidovými masami. Masakrům nedokázaly zabránit ani světské a církevní autority. Například papež Inocenc IV. (1243-1254) stejně jako císař Fridrich II. (1194-1250) nechal údajná obvinění prošetřit. Po zjištění, že to jsou všechno nepodložené závěry, bylo výslovně zakázáno obdobně obviňovat Židy.²³⁰ Vraždění přesto pokračovalo dále a vznikala další obvinění, jako například z židovského znesvěcení hostií nebo způsobování moru.

Všechna tato nařízení a nepřátelská vystupování zasívala do myslí a srdcí prostých lidí podezřívavost a nenávist vůči menšině v jejich středu. To způsobovalo další separaci židovských komunit a uzavírání se před křesťanskou majoritou. Což dále prohlubovalo pocit křesťanů, že Židé jsou v jejich zemích cizinci či nepřáteli, jejichž stálá přítomnost představuje hrozbu pro „pravé věřící“. Napětí vyvolané tímto „začarovaným kruhem“ vyvrcholilo ve vyhánění Židů z měst a zemí v západní Evropě.

I z důvodů zhoršujících se podmínek v Evropě dochází k nárůstu imigrace evropského židovstva do Svaté země. Velký stimul k tomu dal Saladin, když po dobytí Jeruzaléma roku 1187 údajně vyzýval Židy, ať přijdou do Svatého města. Ale i ve sféře muslimského vlivu zanechaly pro Židy křížové výpravy negativní následky. Mamlúci, jak už bylo řečeno, důsledně uplatňovali Umarovu smlouvu, což se dotklo všech obyvatel se statutem „chráněnců“ – tedy i Židů.

5.3. Vliv křížových výprav na islám

Křížové výpravy zanechaly v muslimském (převážně arabsko-tureckém) světě dost negativní pohled na západní křesťanství. První názor na „Franky“ muslimové získali během jejich příchodu do Malé Asie a na Blízký východ, kdy křížáci opakovaně masakrovali blízkovýchodní (v nejčastějším případě muslimské) obyvatelstvo. Dojmy

²²⁹ Viz A. Drexlerová, Jákob a Ezau na cestě ke smíření?, s. 74.

²³⁰ Viz A. Drexlerová, Jákob a Ezau na cestě ke smíření?, s. 75.

z masakrů v Antiochii, Jeruzalémě a dalších městech přetrvaly v mysli muslimů po celou dobu křižácké éry. Západní rytíři za doby své přítomnosti v Zámoří často nebrali ohledy na smluvené příměří a útočili na vyznavače islámu i v tomto mírovém období. V průběhu kruciát jejich účastníci svým jednáním stále přesvědčovali muslimy, že evropským křesťanům nelze věřit. Názor, který si muslimové na „Franky“ utvořili, významně neovlivnili ani ti děle na Východě usedlí křižáci, kteří se nezdálo snažili o mírová řešení.

V prvních desetiletích křižácké přítomnosti v Levantě islámské mocnosti vedly ve velké míře boje mezi sebou a křižáckým státům nepřikládaly žádnou, natož dlouhodobou důležitost. Až téměř půl století po dobytí Jeruzaléma začínal přicházet cílenější odpor a spojování islámských vládců se záměrem vypudit křižáky ze Syropalestiny. Arabsko-islámská společnost, která dříve pohrdala Turky a Kurdy, do sebe začala více integrovat tato etnika.²³¹ Pohrdání Arabů těmito muslimy bylo více vytlačováno na úkor společného islámského zájmu – navrácení Svatého města islámu.

Křížové výpravy muslimy utvrdily v myšlence vést džihád mečem proti křesťanským agresorům. Džihád mečem jako alternativa získání nebo znovunabytí ztraceného území v praktikách muslimských vůdců poklidně odpočívala i za dob válek s Byzancí, než ji probudila západní intervence ve Svaté zemi a okolí. Latinové často svým smýšlením a postojem dokazovali, že s muslimy jako zástupci „nepravé víry“ není třeba mít slitování a není vůči nim třeba jednat jakýmkoliv morálním způsobem. Zjednodušeně řečeno, jak nevybíravě se křižáci chovali k muslimům, tak začali nakládat, ovšem po svém, mnozí Prorokovi stoupenci s Kristovými rytíři. K oživení ducha džihádu mečem nedošlo jen u radikálních muslimských autorit, ale v široké islámské společnosti.

Ale i přes nepřístojná jednání a škody, které křižáci v Levantě napáchali, byly křížové výpravy v muslimské historii chápány jen jako „epizoda lokálního významu“²³². Jako mnohem nebezpečnější protivník pro islámský svět totiž byli vnímáni Mongolové, kteří svým vpádem napáchali obrovské materiální a kulturní škody. Rozvrácení města Bagdádu roku 1258 a vraždění jeho obyvatel mělo na islám ohromný psychologický dopad. „Civilizace, která byla po několik století tou nejtvořivější na světě, se uzavřela

²³¹ Viz V. Hrochová, *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*, s. 248.

²³² L. Kropáček, *Islám a Západ*, s. 28.

do sebe, stala se konzervativní a zaujala obranný postoj.²³³

Mamlúci viděli v křižácích spojence Mongolů a poté co muslimové vyhnali západní křesťany ze Zámorí, snažili se v Levantě vykořenit všechno křižácké. Odklonili obchodní trasy, vylidňovali území a celkově uplatňovali politiku spálené země, aby zabránili křižákům v návratu.²³⁴ V pohledu západních historiků je pád Akkonu chápán jako poslední významný střet křižáků s muslimy. Ze strany muslimů však začaly za dob kolonialismu vyvstávat názory, že křižové výpravy stály na počátku evropských koloniálních ambicí na ovládnutí Orientu.²³⁵ O těchto okolnostech Amin Maalouf²³⁶ napsal:

„Arabský svět, fascinovaný i vyděšený Franky, jejichž krutost poznal, které nakonec porazil, ale kterým se od té doby podařilo ovládnout svět, stále ještě nepovažuje křižácké výpravy za pouhou epizodu dávno zašlé minulosti. Často nás překvapí, do jaké míry postoj muslimských Arabů vůči Západu je dodnes ovlivňován událostmi, které skončily před sedmi stoletími.“²³⁷

Za dob křižových výprav rozdmýchávali muslimští vládcí jako Zengí nebo Saladin u vyznavačů islámu povinnost vést džihád mečem proti velkému nepříteli všech věřících – křižákům. Ovšem po konečném vítězství muslimů nad západními agresory začal v myslích muslimů tento fenomén uvadat. Uměle oživen byl právě až za dob kolonialismu.

O tom, že porobení muslimové si středověké křižáky spojovali s evropskými kolonizátory 19. a 20. století, svědčí sémantický posun v označení intervenujících Evropanů v muslimských zemích. Termín „křižáci“ (salíbíjún²³⁸) vzniká v arabštině teprve v 19. století jako přirovnání novodobých kolonizátorů k středověkým křižákům.²³⁹ Současný egyptský filosof Hasan Hanafi (1935) usuzuje, „že staletí trvajících vztahy se sousední Evropou a vzájemná historická rivalita obou stran vyvolaly u Arabů jak komplexy méněcennosti, tak i pocity nadřazenosti.“²⁴⁰

Mnoho konfliktů, ve kterých se střetly západní země s těmi muslimskými, tak bylo některými islámskými autory, diktátory a radikálními muslimy označeno za

²³³ D. Nicolle, *Pád Akkonu 1291*, s. 9.

²³⁴ Viz F. Cardini, *Evropa a islám*, s. 84

²³⁵ Viz L. Kropáček, „1099 – dobytí Jeruzaléma vojsky první křižové výpravy“, *Prostor*, 1999, č. 43-44., s. 241.

²³⁶ Amin Maalouf (narozen 1949) je libanonský spisovatel žijící ve Francii, zabývá se pohledem muslimů na křižové výpravy ve své knize *Les Croisades vues par les Arabes* (křižové výpravy očima Arabů).

²³⁷ G. Tate, *Křižáci v Orientu*, s. 176-177.

²³⁸ Termín *salíbíjún* je odvozen z arabského slova *salíb* – kříž. Viz L. Kropáček, *Islám a Západ*, s. 31.

²³⁹ Viz L. Kropáček, *Islám a Západ*, s. 31.

²⁴⁰ L. Kropáček, „Evropa v islámském zrcadle“, *Prostor*, 1999, č. 43-44., s. 120.

novodobou formu kruciát. Své stálé místo v této rétorice má jednoznačně Amerika jako k islámu nejvíc nepřátelská „křížácká“ velmoc: "Amerika, zločinecký křížák, bude i nadále stejná, tak musíme pokračovat v jejím poškozování, aby se vzpamatovala,"²⁴¹ takto o „současných křížácích“ mluvil nynější nejvyšší vůdce organizace Al-Qáida Ayman Zawahrí (nar. 1951). Ve svých proslovech Zawahrí opakovaně vyzývá pravověrné muslimy k džihádu mečem proti západním mocnostem: „Připravujte se výcvikem, vyzbrojováním, zásobováním a organizačně na dlouhou gerilovou válku, protože soudobí křížáci (západní státy) na vás vycenili tesáky."²⁴²

Podobným způsobem libyjský vládce Muammar Muhammad Qaddáfí (nar. 1942) už léta islámský svět varuje před „západním imperialismem nových křížáků“,²⁴³ což se v jeho proslovech odráží i v souvislosti s letošním konfliktem (2011) v Libyi: „Ať žije islám. Všechny islámské armády se musí účastnit bitvy. Na konci budeme vítězi ...proti islámu vytáhla nová křížácká výprava z křížáckých zemí."²⁴⁴

Za novodobý křížácký stát byl paradoxně označen židovský stát Izrael, ač se to z evropského hlediska zdá nelogické. „Pro Araby jsou oba tyto útvary vetřelci, v obou vidí agenty „západních“ zájmů.“²⁴⁵ Arabsko-islámský svět Izraeli předpovídá, „že stejně jako křížácký komplot začal, jako křížácké cizorodé těleso v arabském prostředí přežívá a jako křížácké državy také skončí.“²⁴⁶ Ve frázích islamistických kazatelů, kteří takto spojují křížové výpravy s novodobými dějinami, představuje Amerika „velkého mocného Satana“ a Izrael jeho pomocníka, slabšího, ale energičtějšího „malého Satana“.²⁴⁷ Takto v roce 1991 vyhlásil pozdější vůdce Al-Qáidy Usáma bin Ládín (1957-2011), aniž by k tomu měl z hlediska islámského práva jakékoli zplnomocnění, „džihád Spojeným státům, Západu a „sionisticko-křížácké alianci“.“²⁴⁸ Po smrti Usámy bin Ládina, když se Zawahrí stal hlavním představitelem teroristické organizace, Al-Qáida vyjadřuje stále stejný postoj: "Budeme pokračovat v džihádu proti odpadlíkům,

²⁴¹ Cit. 24. 6. 2011 <http://www.ct24.cz/svet/36317-al-kaida-obama-je-poskok-belochu-a-boj-proti-usa-nekonci/> vloženo 19. 11. 2008

²⁴² Cit. 24. 6. 2011 <http://www.ct24.cz/svet/blizky-vychod/49497-pripravte-se-na-valku-se-zapadem-vyzval-sudance-zavahri/> vloženo: 24. 3. 2009

²⁴³ L. Kropáček, „Evropa v islámském zrcadle“, *Prostor*, 1999, č. 43-44., s. 119.

²⁴⁴ Cit. 24. 6. 2011 <http://www.novinky.cz/zahranicni/svet/228560-nebojim-se-hrozeb-ani-letadel-hrimal-kaddafi-v-televizi.html> vloženo 22. března 2011, 23:14 aktualizováno: úterý 22. března 2011

²⁴⁵ G. Hindley, *Saladin a počátky džihádu*, s. 236.

²⁴⁶ M. Mendel, B. Ostránský, T. Rataj, *Islám v srdci Evropy*, s. 38.

²⁴⁷ Viz W. Laqueur, *Měníci se tvář antisemitismu*, s. 184.

²⁴⁸ Cit. 24. 6. 2011 <http://www.ct24.cz/svet/122707-resenim-je-dzihad-a-svisteni-kulek-hlasal-usama-bin-ladin/> vloženo: 2. 5. 2011

kteří útočí na islámskou zem, a proti jejich vůdci, křížácké Americe i jejímu pomocníkovi Izraeli.²⁴⁹

Těžko lze očekávat, že by tento trend v blízké době vymizel. Křížové výpravy tak mají, i když v překroucené formě, vliv na muslimský svět i dnes. „Aby však nevznikl omyl: protizápadní rétorika tohoto druhu zůstává jen hlučným okrajem hlavního proudu islámu.“²⁵⁰ Názory islámských extrémistů a radikálů, spojující křížové výpravy s konflikty dvacátého a jednadvacátého století, jsou na Západě přijímány jako absurdní. Ovšem podobně jako představa Spojených států coby křížácké velmoci, na Západě neustále přežívá strach z muslimské „svaté války“ džihádu namířené proti demokratické západní společnosti. „Celkově lze říci, že neuvážené, emocionálně vypjaté výstrahy před hrozícími novými kruciátami, v nichž si libuje část muslimské publicistiky, připomínají zrcadlově převrácené strašáky džihádu, jaké malují některá západní média.“²⁵¹

V Evropě a v Americe strach z džihádu stoupl převážně díky 11. září a dalším teroristickým útokům. Na internetu jsou dnes běžně k vidění videa evropských pravicově extremistických hnutí, která „varují“ před islámským přistěhovalectvím do Evropy a „náporem islámské válečnické kultury džihádu na vyspělou, civilizovanou evropskou společnost“. V takovýchto úvahách je Západ vždy prezentován jako humánní, tolerantní a mírumilovný v protikladu k islámu, který je často chápán jako náboženství oslavující válku.²⁵²

²⁴⁹ Cit. 24. 6. 2011 <http://www.novinky.cz/zahranicni/svet/236392-novym-sefem-al-kaidy-je-ajman-zavahri.html> vloženo: 16. června 2011

²⁵⁰ L. Kropáček, *Islám a Západ*, s. 32.

²⁵¹ L. Kropáček, *Islám a Západ*, s. 32.

²⁵² Viz M. Mendel, *Džihád*, s. 28.

Závěr

Křížové výpravy zanechaly na vztazích mezi judaismem, křesťanstvím a islámem obrovské trhliny, z nichž některé se nezacelily dodnes. Kruciáty nebyly rozhodně jediným faktorem zodpovědným za zhoršení křesťansko-židovských a křesťansko-muslimských vztahů ve středověku. Křesťanské a islámské země se spolu střetávaly ve válkách na Pyrenejském poloostrově, Sicílii i v Malé Asii a všechny tyto konflikty nějakým způsobem upravovaly pohled obou stran na protivníka. Ani pogromy spáchané na Židech křížáckými lidovými houfy nepředstavovaly zcela novou praktiku. Přesto se dá jednoznačně konstatovat, že křížové výpravy ke zhoršení vztahů mezi těmito tradicemi značně přispěly, a to ve větší míře než střety uskutečněné před nimi.

Výzva papeže Urbana II. roku 1095 prezentovala křesťanství jako ohrožený celek, který je třeba ubránit před zuřivým nepřitelem. I když v papežském projevu nezaznělo nic o evropských nebo blízkovýchodních Židech, někteří horliví účastníci výprav si je spojili s tímto vzdáleným nepřitelem a „ohrožené křesťanství“ zcela nemyslně bránili zabíjením Židů. Pogromy v Evropě i pozdější masové zabíjení, kterého se křížáci dopustili v Sýrii a Palestině, lze přičíst bezprostřednímu zápalu pro boj. Když křížáci dostatečně upevnili své postavení v Zamoří, začala u nich morálka pro „svatou válku“ upadat. Náboženské zanícení pro trestání „nepřátel Krista“ však stále obstarávaly posily křížáků příchozích z Evropy.

Po několika desetiletích muslimové na západní agresi odpověděli podobně nekompromisní strategií, jakou zaujímal křížáci první výpravy. Pokud se jednalo o „Franky“, potažmo jejich spojence, Turci i Arabové postupně (rozhodně ale ne vždy) začali upouštět od dodržování svých standardů, jako bylo neusmrcování zajatců („Žádného zajatce nesmíte zabít,“ zní jasný a jednoznačný pokyn od Proroka (nechť mu Alláh žehná a dá mu mír)²⁵³). Západní křesťané se stali nepřáteli, které bylo třeba potříit jakýmkoliv možnými prostředky.

U katolíků i muslimů vedly křížové výpravy k neustálému utváření vzájemných stereotypních a nepřesných obrazů o „nepříteli“ a k utvrzování přesvědčení o vlastní pravdě, za kterou je třeba bojovat. „V průběhu křížácké epochy se vzedmula obrovská vlna náboženského zápalu – horlivost nedávno konvertovaných seldžuckých Turků, fanatismus marockých sektářů, bigotnost francouzských válečníků a patetické

²⁵³ *Džihád* překlad Robert Hýsek, s. 35.

deklamace křesťanských kazatelů.²⁵⁴ I když někteří jedinci zčásti dokázali těmito nepřátelskými pohledy proniknout, byly to jen světlé výjimky. Například anglický mnich a kronikář Vilém z Malmesbury (1095-1143) již kolem roku 1120 napsal: „Saraceni a Turci uctívají Boha stvořitele a věří, že Muhammad není Bůh, ale jeho prorok.“²⁵⁵ Přesto většina křesťanů věřila, že jsou muslimové pohani, v horším případě stoupenci antikrista a tento názor se udržel ještě několik staletí po pádu Akkonu.

Navíc se negativní názory na muslimy přesouvaly i na židovské obyvatelstvo západní Evropy, chápané jako spojence muslimů. Vliv křížových výprav na křesťansko-židovské vztahy byl naprosto destruktivní. Neboť díky nim došlo k čím dál většímu odcizení křesťanů a Židů v Evropě. V průběhu dvanáctého a třináctého století západoevropská křesťanská společnost nabývá dojmu, že je třeba se od svých židovských sousedů odloučit. Židé, díky způsobům zuřivého zacházení křížáků s židovskými obcemi, volili podobný odstup.

Před křížovými výpravami byli Židé v Evropě bráni jako součást křesťanské společnosti, i když stáli na jejím okraji. Za doby výprav se sociální postavení Židů zhoršilo a stejně tak zintenzivnilo jejich právní omezování. V průběhu třináctého století pod vlivem čtvrtého lateránského koncilu, došlo k tomu, že se na ně křesťanská většina začala dívat více jako na „cizince“ ve svém středu. Bylo v podstatě postaveno rovnítko mezi nepřátele vně křesťanských zemí – muslimy a těmi uvnitř – Židy. Doba kruciát představuje radikální obrat ve vztazích mezi Židy a křesťany, který vedl k dlouhodobému zhoršení postavení Židů v Evropě, což mělo za následek jejich pozdější vyhánění z měst a zemí.

Zásadní krok pro křesťansko-židovský a křesťansko-muslimský dialog ze strany katolické církve nastal teprve v druhé polovině dvacátého století. Druhý vatikánský koncil (1962-1965) vydáním dokumentu *nostra aetate* vyjadřuje přání, aby se historické rozbroje mezi islámem a křesťanství proměnily ve vzájemnou spolupráci:

„Jelikož během staletí povstalo mezi křesťany a mohamedány nemálo rozbrojů a nepřátelství, vybízí posvátný sněm všechny, aby zapomněli na to, co bylo, aby se upřímně snažili o vzájemné porozumění a aby společně chránili a podporovali sociální spravedlnost, mravní hodnoty, mír a svobodu pro všechny lidi.“²⁵⁶

²⁵⁴ R. Fletcher, *Kříž a půlměsíc*, s. 68.

²⁵⁵ F. Cardini, *Evropa a islám*, s. 109.

²⁵⁶ Cit. http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-

Dále tímto dokumentem katolická církev odsuzuje veškeré pronásledování Židů v dějinách: „Církev, která zavrhuje veškeré pronásledování, ať jde o kohokoli, protože má na paměti společné dědictví se Židy... želi nenávisti, pronásledování a projevy antisemitismu, jimiž se kdykoli a kdokoli obrátil proti Židům.“²⁵⁷

Na druhou stranu v dnešní době nejsou křesťanské (ani katolické) názory na židovství (ani na islám) jednotné. Můžeme se setkat se snahou o porozumění, i se stále přežívajícími antijudaistickými či antisionistickými postoji. To ostatně dokládají i rozdílné názory křesťanství na židovský stát Izrael. Například stále přežívá přesvědčení, že Židé mají být za své hříchy trvale vypuzeni ze země, kterou jim přislíbil Hospodin. A jiný extrém představuje křesťanský sionismus, jehož stoupenci se snaží podporovat návrat Židů na Sión, neboť předpokládají, že poté nastane druhý příchod Kristův.²⁵⁸

Na přelomu tisíciletí se papež Jan Pavel II. omluvil za historické křivdy, které byly vykonány křesťany ve službách církve. Omluvil se tak i za hrůzná vraždění spáchaná na Židech, muslimech i východních křesťanech při křížových výpravách. Mnoho odborníků však zastává názor, že papež se omluvil pouze za prohrěšky v průběhu výprav, nikoli však za celkovou jejich myšlenku. Tomu má nasvědčovat fakt, že slovo křížové výpravy se neobjevuje nikde v textu. Tyto názory dovolují církevním autoritám vykládat význam papežovy omluvy různými způsoby.

Například nynější pražský arcibiskup Dominik Duka OP (nar. 1943) stále křížové výpravy obhajuje jako vojenskou pomoc východokřesťanské byzantské říši srovnatelnou s intervencí Západu ve válce v Perském zálivu (1990-1991) za účelem osvobození Kuvajtu²⁵⁹: „V okamžiku, kdy vnější nepřítel zaútočil na východokřesťanskou byzantskou říši a tato byzantská říše vyšle posly s prosbou o pomoc,... křesťanský Západ neváhal a vojenskou pomoc poskytl.“²⁶⁰ Duka tak hrůzy spáchané při křížových výpravách připisuje chybě lidského faktoru: „Je ale také třeba si uvědomit, že válka je válka a že bandy neorganizovaných křížáků, které ušlapaly kolínského arcibiskupa při obraně židovského ghetta, neudělaly církvi čest. To byly

ii_decl_19651028_nostra-aetate_cs.html (28. 6. 2011)

²⁵⁷ Cit. [http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-](http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decl_19651028_nostra-aetate_cs.html)

ii_decl_19651028_nostra-aetate_cs.html (28. 6. 2011)

²⁵⁸ Viz A. Drexlerová, *Jákob a Ězau na cestě ke smíření?*, s. 136.

²⁵⁹ Viz L. Kropáček, *Islám a Západ*, s. 33.

²⁶⁰ M. Leschinger, D. Duka, *V Duchu pravdy*, s. 98.

jevy, které parazitovaly na dobré myšlence.²⁶¹

Obecně lze říci, že západní společnost dnes považuje křížové výpravy za násilné akce, podobně jako je vnímali a vnímají muslimové. Rozdíl v těchto pohledech je ovšem ten, že mnozí Evropané v nich vidí odpověď na předešlé muslimské výboje. „V našem tisku (Lidové noviny) byl publikován názor, že Evropané se za křížácké výpravy omlouvat nemusí, protože nejprve by se museli omluvit muslimové.“²⁶²

²⁶¹ M. Leschinger, D. Duka, *V Duchu pravdy*, s. 99.

²⁶² L. Kropáček, „1099 – dobytí Jeruzaléma vojsky první křížové výpravy“, *Prostor*, 1999, č. 43-44., s. 242.

Bibliografie:

Pramenná literatura:

Ansbert. *Třetí křížová výprava dle kronikáře Ansberta : historie o výpravě císaře Fridricha sestavená jakýmsi rakouským klerikem, který se jí účastnil, jménem Ansbert : (skutky nejjasnějšího z římských císařů Fridricha)*. Příbram : Knihovna Jana Drdy, 2003. 151 s.

Bible : písmo svaté Starého a Nového zákona ; ekumenický překlad. Praha : Církevní nakladatelství, 1979. 978 s.

Fulcher Chartresský. *Fulchera Chartresského Historie Jerusálémská, čili, Děje rytířstva křesťanského na výpravě do země svaté od léta Páně MXCIV do MCXXVII a kralování obou Balduinů v Jerusálebě*. Praha : Družstvo přátel studia, 1920. 158 s.

Gabrieli, Francesco. *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*. Praha : Argo, 2010. 336 s.

Komnena, Anna. *Paměti byzantské princezny*. Praha : Odeon, 1996. 565 s.

Korán. Přel. Ivan Hrbek. Vydání celkem 7., v tomto překladu 4.. Praha : Academia, 2000. 767 s.

Usáma Ibn Munkiz. *Kniha zkušeností arabského bojovníka s křižáky*. Praha : Academia, 2009. 344 s.

Monografie:

Boušek, Daniel. *Židovská pout' a poutní místa na Blízkém východě v hebrejské cestopisné literatuře 12.-16. století*. V Praze : Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2008. 380 s.

Bridge, Antony. *Křížové výpravy*. Praha : Academia, 1995. 228 s.

Cardini, Franco. *Evropa a islám*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2004. 295 s.

Drexlerová, Alžběta. *Já a Ty : o křesťanství, židovství a jejich vzájemných vztazích : příručka (nejen) pro učitele*. Praha : Společnost křesťanů a Židů, 2007. 83 s.

Drexlerová, Alžběta. *Jakob a Ezau na cestě k smíření? : dějiny židovsko-křesťanských vztahů*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. 180 s.

Džihád. [překlad Robert Hýsek ; odpovědný redaktor Vladimír Sáňka]. Praha : Vydala Islámská nadace v Praze v nakladatelství NÚR - Fethi Ben Hassine Mnasria, 2006. 51 s.

Drška, Václav – Picková, Dana. *Dějiny středověké Evropy*. Praha : A. Skřivan, 2004. 364 s.

Duggan, Alfred. *Křižácké výpravy*. Praha : Orbis, 1973. 214 s.

Fletcher, Richard. *Kříž a půlměsíc : křesťanství a islám od Muhammada po reformaci*. Praha : Mladá fronta, 2004. 140 s.

Fryová, Helen P.. *Čítanka židovsko-křesťanského dialogu*. Praha : Kalich : Vyšehrad, 2003. 295 s.

Hindley, Geoffrey. *Saladin a počátky džihádu*. Praha : Baronet, 2009. 256 s.

Hnízdo, Bohumil. *Válka, mír a křesťanství*. Praha : Horizont, 1981. 131 s.

Hole, Günter. *Fanatismus : sklon k extrému a jeho psychologické kořeny*. Praha : Portál, 1998. 147 s.

Hrochová, Věra. *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1982. 255 s.

Hrochová, Věra – Hroch, Miroslav. *Křižáci v Levantě*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1975. 309 s.

Hrochová, Věra - Hroch, Miroslav. *Křižáci ve Svaté zemi*. Praha : Mladá fronta, 1996. 289 s. Chazan, Robert. *Židé středověkého západního křesťanského světa : (1000-1500)*. Praha : Argo, 2009. 308 s.

Johnson, Paul. *Dějiny civilizací svaté země*. Brno : Barrister & Principal, 2003. 190 s.

Kovařík, Jiří. *Meč a kříž : (1066-1214)*. Praha : Mladá fronta, 2005. 278 s.

Krey, August. C.. *The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants*. Princeton: 1921. 324 s.

Kropáček, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 1993. 292 s.

Kropáček, Luboš. *Islám a Západ : historická paměť a současná krize*. Praha

: Vyšehrad. 2002. 197 s.

Krupp, Michael. *Osmnáct století Izraele : od zániku Chrámu do počátků sionismu*. Praha : Nakladatelství P3K : Společnost křesťanů a Židů, 2010. 141 s.

Kukla, Otakar Aleš. *Listy pro Viktorii : přemítání nad dějinami Izraele*. Brno : Cesta, 1995. 360 s.

Küng, Hans – Ess, Josef van. *Křesťanství a islám : na cestě k dialogu*. Praha : Vyšehrad, 1998. 191 s.

Lapide, Pinchas. *Kdo byl vinen Ježíšovou smrtí?*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995. 125 s.

Laqueur, Walter. *Mění se tvář antisemitismu : od starověku do dnešních dnů*. Praha : NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. 216 s.

Le Goff, Jacques. *Kultura středověké Evropy*. Praha : Odeon, 1991. 746 s.

Leschinger, Martin – Duka, Dominik. *V Duchu pravdy : rozhovor o sobě, o historii, o společnosti, o církvi, o diecézi, o Bohu*. Ústí nad Orlicí : Martin Leschinger - Flétna, 2008. 224 s.

Martin, Bernd – Schulin, Ernst. *Židovská menšina v dějinách*. Olomouc : Votobia, 1997. 354 s.

Mayer, Daniel. *Kapitoly z židovských dějin: Od starověku do 18. století*. Praha : Ústřední církevní nakladatelství, 1989. 255 s.

Mendel, Miloš. *Džihád : islámské koncepce šíření víry*. Brno : Atlantis, 1997. 231 s.

Mendel, Miloš – Müller, Zdeněk. *Svět Arabů*. Praha : Svoboda, 1989. 224 s.

Mendel, Miloš – Ostřanský, Bronislav – Rataj, Tomáš. *Islám v srdci Evropy : vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí*. Praha : Academia, 2007. 499 s.

Müller, Zdeněk. *Jeruzalém mezi minulostí a budoucností : posvátné město, nebo ohnisko nepokojů?*. Praha : Paseka, 2004. 188 s.

Munro, Dana C.. *Urban and the Crusaders*. Philadelphia : University of Pennsylvania, 1895. 32 s.

Nicolle, David. *Pád Akkonu 1291 : krvavý zánik křižáckých států*. Praha : Grada, 2010.

96 s.

Nicolle, David. *První křížová výprava 1096-99 : dobytí Svaté země*. Praha : Grada, 2007. 96 s.

Partner, Peter. *Bůh válek : svaté války mezi křesťanstvím a islámem*. Praha : BB art, 2003. 380 s.

Pěkný, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha : Sefer, 1993. 430 s.

Sterneck, Mervyn. *Dějiny templářského řádu : první duchovně rytířský řád v zrcadle času*. Praha : Půdorys, 2004. 226 s.

Tate, George. *Křižáci v Orientu*. Bratislava : Slovart, 1996. 192 s.

Tauer, Felix. *Svět islámu: jeho dějiny a kultura*. Praha : Vyšehrad, 1984. 301 s.

Thatcher, Oliver J. - McNeal, Edgar Holmes. *A Source Book for Medieval History : Selected Documents Illustrating the History of Europe in the Middle Age*. New York: Scribners, 1905. 619 s.

Toulky minulostí světa. 5 díl, [Byzantská říše, křížové výpravy, počátky Evropy a evropský středověk]. editor Zdeněk Volný. Praha : Via Facti, 2003. 222 s.

Waldstein-Wartenberg, Berthold. *Řád johanitů ve středověku : kulturní dějiny řádu*. Praha : Academia, 2008. 473 s.

Wasserman, James. *Templáři a asasinové : nebeští bojovníci*. Praha : BB art, 2004. 315 s. Wheatcroft, Andrew. *Nevěřící : střety křesťanstva s islámem v letech 638-2002*. Praha : BB art, 2006. 470 s.

ZÁSTĚROVÁ, Bohumila, a kol. *Dějiny Byzance*. Praha : Academia, 1992. 529 s.

Články v sbornících a seriálových publikacích:

Kropáček, Luboš. „1099 – dobytí Jeruzaléma vojsky první křížové výpravy“, *Prostor*, 1999, č.43-44., s. 240-242.

Kropáček, Luboš. „Evropa v islámském zrcadle“, *Prostor*, 1999, č. 43-44., s. 115-121.

Kropáček, Luboš. „Islám očima křesťanské teologie“. *Souvislosti*. 1997, roč. 25., č.3-4., s. 115-126.

Prudký, Martin. „Svaté války' ve starověkém Orientu a ve zvěstování Bible“. *Protestant*. 2004, roč. XV, č. 8 a 9, s. 7-11, 9-16.

Internetové zdroje:

Deklarace o poměru církve k nekřesťanským náboženstvím, Nostra aetate [online], [citováno 2011-06-29]. URL:

<http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decl_19651028_nostra-aetate_cs.html>.

Encyklopedie:

Pavlincová, Helena – Horyna, Břetislav. *Judaismus, křesťanství, islám*. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2003. 661 s.

Sládek, Pavel. *Malá encyklopedie rabínského judaismu*. Praha : Libri, 2008. 255 s.